

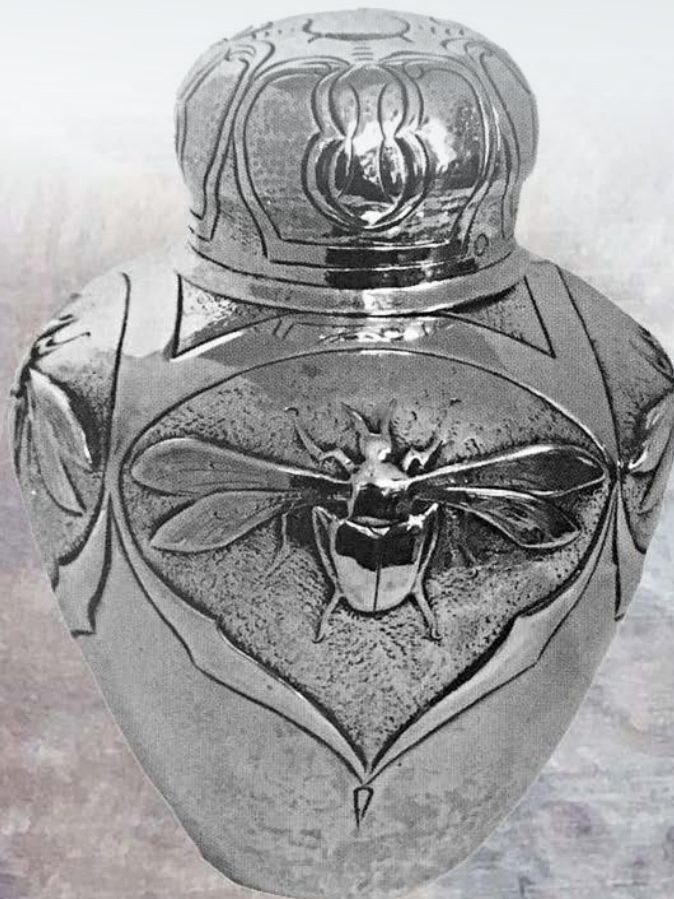
JAARGANG 6 - Nr 1 - MAART 2026 - VOORJAAR

DE ZILVER HISTOGRAAF SCHOONHOVEN

OVER DE DUIZEND MEESTERS, HUN WERK EN HUN STAD



Zilver Histograaf
Schoonhoven



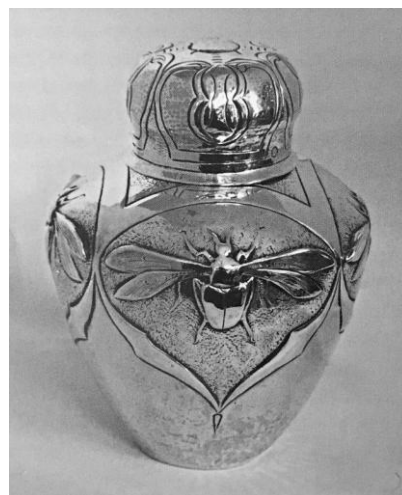
Navigeren: klik op auteur en/of titel: ga naar de pagina.

Klik op [maart | afl. 1](#): terug naar inhoudsopgave.

Bij de Cover

*Ferdinand Alexander Hoogendijk,
Theebus, 1910.*

*Collectie Rikkoert Edelambachtshuys
Foto: Rene Kappers*



1	Inhoudsopgave	Jaargang 6, maart 2026, aflevering 1
2	Redactie en Bestuur	Na het Eerste Lustrum ...
3	Ferry Mol	Hoe de goud- en zilversmeden Hartman in Schoonhoven kwamen
6	Rene Kappers	Schoonhoven Meesterstad 2017; nu ook digitaal Boekbespreking
8	Rene Kappers	Jacobakraag: de bloemen op de schakels
11	Frederiek de Vries Robbé	Schoonhovense schatten eeuwenlang bewaard De zilvercollectie van de familie Willink, 1743-1793
15	Janjaap Luijt	Geklonken suikerstrooilepels
18	Rene Kappers	Galerij der Meesters: Pieter Baardwijk 1888-1942
19	Rita Vastenholt	Ferdinand Alexander Hoogendijk 1879-1935. Kunstrijver, zilversmid en leraar aan de Vakschool in Schoonhoven
42	Redactie	Colofon
43	Sponsors	Panorama van de Zilverstad

Na het Eerste Lustrum ...

‘Het gaat er niet om hoe lang je er al bent; het gaat erom hoe lang je denkt te blijven’

Voorwoord van Redactie en Bestuur

Bovenstaand citaat geeft inderdaad te denken. De jaarverslagen van de redactie geven een optimistisch voor gevoel. In 2021 publiceerden we 27 kleine artikelen met 150 afbeeldingen op 136 pagina's, maar we hadden weinig 'op de plank'. In 2025 publiceerden we 20 artikelen met 227 afbeeldingen, ook op 136 pagina's. Maar nu hebben we een goed gevulde plank voor 2026.

In het vat zitten verschillende genealogische publicaties van zilversmidsgeslachten. De lezer mag er minstens op twee rekenen: Lensen en Hoogendijk. Bij 'Nieuwe meestertekens' komt in ieder geval een verrassend 20ste eeuws meesterteken aan de orde: AC met een kruisje. In de 'Galerij der Meesters' nemen we zeker weer een aantal foto's onder de loep. De verguld zilveren schuttersketen, 'de Jacobakraag' uit de 15de eeuw, krijgt eindelijk zijn schenker, en niet de minste: Karel de Stoute! Een West-Europees topstuk dus, zo maar in de Zilverstad. En het wordt tijd na alle onderzoek straks de aandacht te vestigen op de ontdekte 'Schoonhovense school' tussen 1700 en 1950. Overigens, heel wat anders dan 'de School in Schoonhoven' (die ook nog lang moet blijven!).

De goede recensies van abonnees, lezers en sponsors over de acht gedrukte papieren uitgaven die in 2024 en 2025 verschenen, vragen om minstens nog een heel verschijningsjaar. Voor de verspreiding kiezen we ook in 2026 voor 'afhalen'; gratis bij onze sponsors wel te verstaan en het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven. Dat blijft dus zo. Voor 'Lekker lezen op de bank'.

Veel kijk- en leesplezier, op je telefoon, op je computer of je bank, voor nu en straks,
Redactie en Bestuur



Hoe de goud- en zilvermeden Hartman in Schoonhoven kwamen

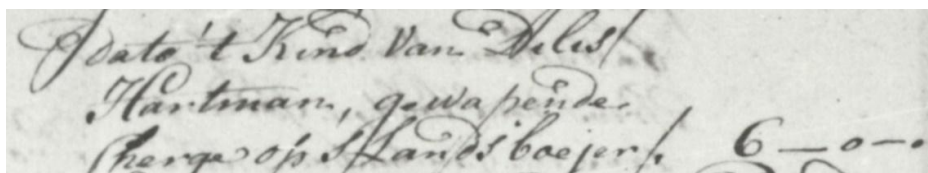
Ferry Mol

De zilversmidsdynastie Hartman in Schoonhoven kwam in de *Zilver Histograaf* van juni 2024 in een artikel al aan de orde.¹ De oorsprong van het geslacht werd daar in Dordrecht gevonden. Hij was Dordts, en ook zijn vrouw Petronella Jeheij was een Dordtse. Er bleef de vraag waarom Dielis Hartman in het midden van de 18de eeuw juist naar Schoonhoven kwam?

Op het moment van publicatie in 2024 was er nog geen verklaring voor gevonden. In het hierna volgende artikel wordt alsnog een antwoord geven.

Gewapende shergeant op 's lands boeier

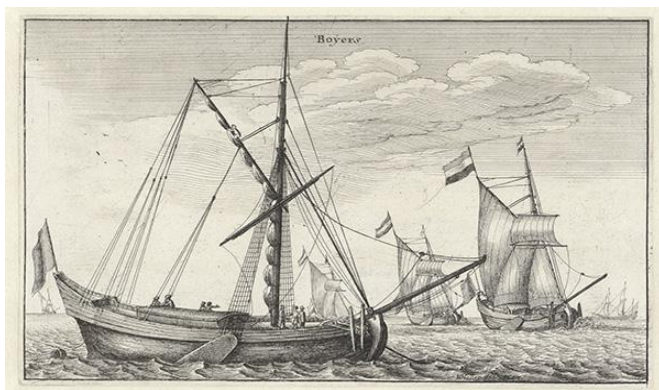
In het eerdere artikel over het geslacht Hartman werd het beroep van Dielis Hartman vermeld: 'militair, leggende op 's lands oorlogschip voor Hellevoetsluis'.² Verder onderzoek in de gaarders archieven (een belasting) van Schoonhoven, bracht een begraafregistratie aan het licht van een kind van Dielis Hartman op 14 juni 1768.³ Achter Dielis' naam is toegevoegd 'gewapende sherge(ant, red.) op 's lands boeier' (afb. 1).



Afb. 1 Gaarders Schoonhoven, de inschrijving van de betaling voor het begraven van het kind van 'Dielis Hartman, gewapende sherge(ant) op 's Lands boeier'.

Juist die boeier trok de aandacht, want een boeier is een vaartuig, dat met name in de binnenwateren en bij de kustvaart gebruikt werd (afb. 2). Niet alleen voor het vervoer van vracht, maar ook als recherche- en douanevaartuig.⁴

Dat laatste wekte het vermoeden dat Dielis, na zijn buitengaats functie als 'militair op 's lands oorlogschip' in Hellevoetsluis, werd overgeplaatst naar Schoonhoven als 'sergeant op 's lands boeier' om schepen op de Lek te bewaken die opereerden bij de inning van belastingen op passerende en aanmerende schepen. Schoonhoven lag tenslotte op de grens van Holland en Utrecht, dus een uitgelezen locatie voor dit soort belastingheffingen.



Afb. 2 Wenceslaus Hollar (Bohemen) 1647, Boeier, Nederlands vrachtschip, met opvarenden voor anker op de voorgrond; drie dezelfde onder zeil varende op de achtergrond.

The Metropolitan Museum, New York, USA.
Digitaal www.metmuseum.org
geraadpleegd feb. 2026.

¹ F. Mol, 'Hartman, goud- en zilvermeden in Schoonhoven 1811-1813, 1874-1956', *Zilver Histograaf Schoonhoven* 2 (2024) 29-42. Digitaal www.zilverhistograaf.nl

² Idem., idem, 30.

³ Gouda, Streekarchief Midden Holland, Inv. 1063 Archief van de gaarder Schoonhoven, 14 juni 1768.

⁴ <https://www.debinnenvaart.nl/binnenvaarttaal/index.php?scheepstype=boeier>

De Dienst Convoyen en Licenten

Op 22 januari 1398 verplaatste Albrecht van Beieren de tol van Holland van Ammers naar Schoonhoven. Vrijwel onafgebroken bleef ‘Schoonhoven’ daarna een tolgrens van Holland.

Tijdens de vorming van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden kwamen daar in 1724 de convoyen en licenten bij. Dit waren bijzondere heffingen in verband met de oorlogen die de Republiek voerde tegen Engeland en Frankrijk. Convoyen waren vrijgeleiden, en vormden een belasting op de overzeese handel. Licenten waren een belasting op de handel met de vijand.⁵ Voor het innen werd de Dienst Convoyen en Licenten (hierna Dienst C&L) opgericht.⁶ De Dienst werd aangestuurd door de vijf gewestelijke Admiraliteitscolleges. Deze Colleges hadden, naast de inning en beheer van de belastingen ook nog een heel andere taak: de zorg voor de oorlogsvloot. Schoonhoven viel onder het Admiraliteitscollege Op de Maas te Rotterdam, evenals Dordrecht.⁷



Afb. 3 Wapenbord van een kantoor van de Convooien en Licenten. Houten bord, anonieme maker, eind 18de eeuw. Belasting- en Douanemuseum Rotterdam.

De Dienst C&L met *comptoir* in Schoonhoven

In 1614 werd er al melding gemaakt van een ‘Graeflicheyts Tolhuys’.⁸ Het was gelegen aan de Tol en gevestigd in het pand met huidig huisnummer 3/3a. Aan de achterzijde van het pand, aan de zijde van de Scheepmakershaven, staat ook de benaming ‘tolhuis’ op de achtergevel.

Op de stadsplattegrond van Blaeu uit 1649 is het pand gelegen naast de zogenaamde Toltoren (afb. 4). Deze was gebouwd op de percelen van de huidige huisnummers 1 en 2.

Gedurende een langere periode worden beambten van deze Dienst teruggevonden in zowel in de Bewoningsgeschiedenis van Schoonhoven als ook in andere bronnen. De Dienst C&L was zeker in Schoonhoven actief in de 18de eeuw, en met een *comptoir* (zie onder).

⁵ R. Liesker en W. Fritschy, *Gewestelijke financiën ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden Deel IV: Holland, 1572-1795* (Den Haag 2004) 34-35.

⁶ <https://www.bdmuseum.nl/digitale-reis-door-de-geschiedenis-van-belastingen-in-nederland/> bij jaar ‘1580’.

⁷ J.R. Bruijn, *Reilen en zeilen van de admiraliteit van Rotterdam in de jaren 1630-1640* (Hilversum 2022) 37, hoofdstuk Convoien en Licenten, de Kantoren.

⁸ Schoonhoven, Bibliotheek, Historisch Ontmoetings Punt, Collectie Piet Muilwijk, *Bewoningsgeschiedenis Schoonhoven* (hierna CPM) deel 7, RAS 2357, folio 43.

- Matheus Lenaertsz, controleur van de Convoijen & Licenten (1598)⁹
- Dirk van Losecaet, convooimeester (1598)¹⁰
- Cornelis Dorpmans, checker en controlleur van de Convoyen en Licente (1662)¹¹
- Pieter Roman, licentmeester (tot 1666)¹²
- Andries van Oosterhout, ontvanger van Graafelijkhijds Tollen (1763)¹³
- Stephanus Hebert, commies, contraleur (sic) van de Convoyen en Licenten (1791)¹⁴

Alle hierboven genoemde beambten waren eigenaar van andere panden in de stad dan het Tolhuis. Meestal panden in de voorname straten, als Haven West en Haven Oost. Het lijkt er dus niet op dat het personeel van de Dienst C&L ook in het tolhuis woonde.

In een resolutie van de Staten Generaal uit 1688 wordt vermeld dat

‘marckt- ende veerschippers, die de Leck op hooger sullen willen varen als Schoonhoven (stroomopwaarts, FM.), tusschen Schoonhoven & Arnhem oock sullen mogen lossen ende laden op plaetsen daer geen commisen ter recherche sijn, mits tot Schoonhoven aen het comptoir aldaer aengevende wat sij onderwegen sullen willen lossen.’ (afb. 3).¹⁵



Afb. 4. Uitsnede uit stadsplattegrond Schoonhoven van J. Blaeu uit 1649.

Bewerking F. Mol

Dielis Hartman voor de Dienst Convoyen en Licenten naar Schoonhoven

De Dienst C&L was onderdeel van de Admiraliteit te Rotterdam. De Admiraliteit had 's Lands Oorlogschip voor Hellevoetsluis onder zijn hoede en ook 's Lands Boeier te Schoonhoven. Deze samenhang binnen de Admiraliteit te Rotterdam is vrijwel zeker de oorzaak geweest van de migratie van Dielis Hartman en zijn gezin van Dordrecht naar Schoonhoven. Dielis werd overgeplaatst of maakte carrière en werd gewapend sergeant op 's Lands Boeier te Schoonhoven. Dielis' kleinzoon Jacobus was later als knecht tussen 1811 en 1813 werkzaam als de eerste zilversmid in de familie.

⁹ Resolutiën der Staten-General 1576-1609, 10de deel, Rijks Geschiedkundige Publicatiën (Den Haag 1930) 269

¹⁰ Idem. 309.

¹¹ CPM, deel 9, RAS 2362, folio 83.

¹² CPM, deel 13, p. 2.

¹³ CPM, deel 7, RAS 2371, folio 121.

¹⁴ Delpher, Boeken Basis, 18e eeuw, zoekterm Hebert Schoonhoven: J. Wagenaar, *Vaderlandsche Historie, vervattende de geschiedenissen der nu Verenigde Nederlanden etc.*, Amsterdam (1790) 20, de inteken-naamlijst.

¹⁵ <https://www.goetgevonden.nl>, *Archief van Resoluties van den Staten Generaal van 1576 tot 1796*, Resolutie 4 maart 1688.

Schoonhoven Meesterstad 2017; nu ook digitaal ([klik hier](#)) Boekbespreking

Rene Kappers

Voor het jubileum van het Schoonhovens Goud- en Zilversmidgilde St. Eloy werd in 2017 in boekvorm een actueel overzicht gemaakt van alle goud- en zilversmeden in Schoonhoven. Het boekwerk diende als relatiegeschenk bij het jubileum in 2018. Alle gildeleden kregen ‘tig’ exemplaren om daar hun voordeel mee te doen in de communicatie naar hun eigen klanten en relaties.

Naast portretten van alle edelsmeden (alfabetisch) zijn foto’s opgenomen van ieders werk op twee pagina’s in het boek. Een korte biografische tekst completeert het fotoportret. Ook de evenementen voor de goud- en zilversmeden hebben bij dit jubileum een plaats gekregen: de *Nationale Zilverdag* en de *Nacht van het Zilver*. De daarbij behorende Nachtburgemeester is afgebeeld met scepter en ambtsketen gemaakt door gildeleden. Rene Kappers schreef een inleiding over de zes fundamentele veranderingen tijdens het bestaan van het edel ambacht in Schoonhoven: ‘Zes maal Ommekeer: van Toen naar Nu’.

Voor samenstelling, vormgeving en redactie tekenden Mireille Eggink, Gabri Schumacher en Henk de Leeuw den Bouter. Fotografie is van Rob Glastra. De digitale versie staat in de Zilver Schatkamer van de *Zilver Histograaf Schoonhoven* onder nr. 1836 in *open access* vrij toegankelijk voor iedereen via het *world wide web* onder voorbehoud van ieders individuele auteursrechten. Een kwantitatieve samenvatting staat hieronder in deze boekbespreking (tabel 1).



Bijzonder tijdsdocument

Het boek *Schoonhoven Meesterstad* is een belangrijk tijdsdocument: het is echter een momentopname. Het geeft inzicht in de actuele stand van zaken van ‘het vak’ in de Zilverstad begin 2018. Niet alleen toont het ‘wie’ maar ook uitgebreid ‘wat’ er toen gemaakt werd. Er is achterin een compleet n.a.w.-overzicht en een alfabetisch register met digitale links en ‘jumpers’ door boek en tekst. Redenen te over om hier deze goed toegankelijke digitale heruitgave te recenseren: [klik hier](#). De inhoud wordt samengevat in onderstaande tabel.

2017	aantal	relatief %
totaal actief in het vak	37	100
mannen	20	53
vrouwen	17	47
lid Gilde Sint Eloy	26	71
open atelier ‘aan de straat’	14	39
besloten atelier	17	
fabriek	4	
juwelier	3	
‘Zilverkunst’	6	

Tabel 1.

Aanwezigen in het boek *Schoonhoven Meesterstad 2017* (Samenstellers: Mireille Eggink, Gabri Schumacher, Henk de Leeuw den Bouter (Schoonhoven 2017).
Fotografie Rob Glastra.



Jacobakraag: de bloemen op de schakels

Rene Kappers

Alle schakels van de Jacobakraag hebben een ‘wirwar’ van bladwerk. Dit vult de lege ruimten en is het kenmerk van de ‘horror-vacui’ stijl. Deze ‘angst voor de lege ruimte’ is kenmerkend voor de tweede helft van de 15de eeuw.¹ Het bladwerk van de ‘wirwar’ werd eerder ontleed in 2021: ‘De ware gedaante van de Jacobakraag’ (afb.7).² Naast het bladwerk blijken op elke nevenschakel twee diagonaal kruisende bloemstelen aanwezig die eindigen in een bloem. De stelen zijn in de lengterichting recht gegroefd. Dezelfde stelen met bloem zijn ook aanwezig op de hoofdschakel. Daar lopen de bijbehorende geknotte en ontbladerde bloemstelen echter anders. Op de hoofdschakel fungeren ze als de coulissen voor de hoofd-voorstelling ‘Sint Joris in gevecht met de draak’.

Er zit geen bladwerk aan de stelen; dat hindert de determinatie en de vraag naar de symboliek. De vraag voor dit artikel is daarom: welke bloem met steel werd hier afgebeeld ?



Afb. 1 Nevenschakel (links) en hoofdschakel (rechts) van de Jacobakraag, zodanig bewerkt dat alleen de bloemstelen en bloemen scherp zichtbaar zijn gebleven. Foto's Rob Glastra, bewerking RKa.

Voorbeeld- of inspiratieprenten

‘Meester FVB’ (gedateerd 1475-1500) maakte een voorbeeldprent voor ‘de prinses en haar schaap’ op de hoofdschakel van de Jacobakraag.³ Hij maakte in dezelfde periode ook twee verschillende prenten met ranken en bladwerk (afb. 2).

Het bladwerk op beide prenten is hetzelfde en de stelen zijn glad. Op de linker prent staan drie bloemen (groene cirkels); op de rechter prent staan (in een andere compositie) duidelijk hopbladeren en -bloemen, zogenaamde hopbellen (afb. 3, gele cirkels). Het is een hopplant. De prent links moet daarom ook een hopplant met bloemen zijn, maar met andere bloemen. Op deze linker prent vliegen ook twee vogels (blauwe cirkels). Door hun kuif zijn ze te herkennen als hopvogels (afb. 5). De hopbloemen op deze prent zijn andere bloemen dan op de linker prent. Hopbloemen zijn er namelijk mannelijk en vrouwelijk (afb. 6 sub 2, 4). De mannelijke hopbloem heeft vijf bloemblaadjes (afb. 6 sub 4).⁴

¹ J.H. Bertels, *Het ornament in de Edelsmeedkunst* (Amsterdam 1956) 30-34, afb. 6. Met dank aan Gemke Jager; W. Koonings, B.W. Bueck, *Smeedkunst en sieraad. Historie en heden* (3; Lelystad 1985) 43-49, afb. 133, 53-60.

² R. Kappers, ‘De ware gedaante van de Jacobakraag, de 15de eeuwse schutterskraag van Schoonhoven’ *Zilver Histograaf Schoonhoven* 1 (2021) 121-124.

³ Idem. ‘De hoofdschakel van de zilveren Jacobakraag, schutterskraag van Schoonhoven, vergelijkend onderzocht’ *Zilver Histograaf Schoonhoven* 4 (2024) 18-19, afb. 7.

⁴ Met dank aan dr. Kees Planqué, bioloog, en dr. Dick Dekker, apotheker.



Afb. 2 (links:) meester FVB naar Schongauer, Rijksmuseum Amsterdam, obj.nr. (RMA) RP-P-OB-1091; (rechts:) meester FVB naar Schongauer, RMA, RP-P-OB-1090.



Afb. 3 De prenten van afb. 2, nu met aanduidingen, (links:) in blauw hopvogels, in groen mannelijke hophloem en -bloeiwijze, in rood vrouwelijke bloeiwijze (rechts:) in geel hobbellen en hopbladeren.



Afb. 4 Hop-bladrank met bladwerk en bloemen, en met vogels, uit afb. 2 links. Een langgerekte dubbele S-vorm. (RMA, RP-P-OB-1091).

Deze (wel) gebladerde hoprank heeft drie zijscheuten, links een mannelijke bloem en rechts een mannelijke bloeiwijze (RKA: de mannelijke bloem links is wazig bewerkt).

Onder; inzet 1, de door de zilversmid ontbladerde, geknotte en gegroefde bloemsteel met een bloem met meer dan vijf bloemblaadjes, op nevenschakel nr. 1 van de Jacobakraag. Het is een (zilveren) enkele recht gegroefde langgerekte S-vorm.

Inzet 2, de rechter bloem van de hoofdschakel met meer dan vijf bloemblaadjes.

Foto's en bew. RKA.

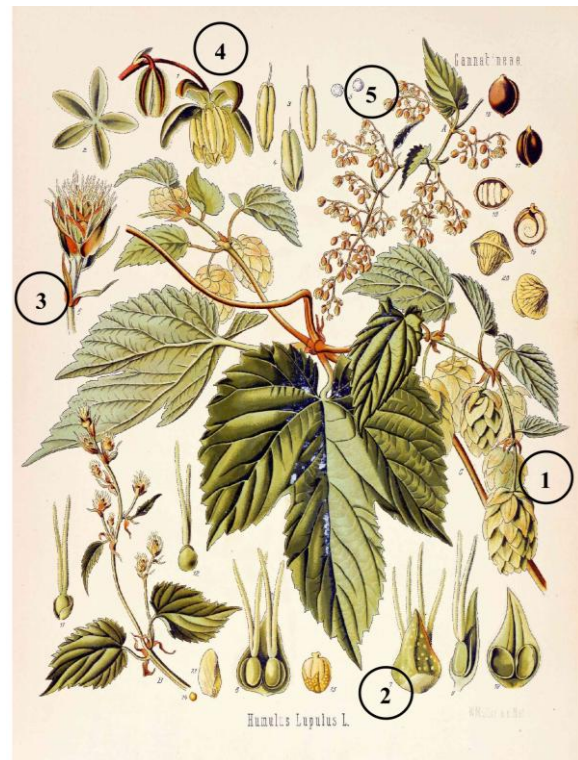
De bloemen: geen 'hop'

Vergelijkend moeten we concluderen dat de (zilveren) gegroefde, ontbladerde en geknotte bloemstelen geen hopranken voorstellen. Ook de bloem daaraan met meer dan vijf bloemblaadjes is geen hop; de (zilveren) bloemsteel is ook niet glad. Gelet op deze details fungeerden de prenten van Meester FVB hooguit als 'inspiratie-prenten' voor de compositie en de constructie; niet als voorbeeldprenten. De zilveren bloemstelen met bloemen op de Jacobakraag zijn geen 'hop'.



Afb. 5 Hop-vogel, welke werd afgebeeld op de prenten van meester FVB, boven, afb. 2, 3, 4 in blauwe cirkels.

Foto William Kreijkes, digitaal
https://nl.wikipedia.org/wiki/Hop_%28vogel%29



Afb. 6 Hop (*Humulus lupulus*). 1. hopbel, 2. dekblad met twee vrouwelijke bloemen, 3. vrouwelijke bloeiwijze, 4. mannelijke bloem, 5. mannelijke bloeiwijze.

Uit: Köhler's Medizinal Pflanzen, 1890.

Met dank aan dr. Dick Dekker, apotheker (2010).

<https://digiartloveshop.com/products/hops-from-kohler-s-medicinal-plants-humulus-lupulus>



Afb. 7 Jacobakraag 'in ware gedaante' (noot 2).

Schoonhovense schatten generaties lang bewaard

De zilvercollectie van de familie Willink, 1743–1793

Frederiek de Vries Robbé

Dit verhaal begint in 1743 in Zutphen en eindigt bijna drie eeuwen later in Schoonhoven, in het Nederlands Zilvermuseum na een vondst op zolder (afb. 1). Het leken losse objecten waarvan de verhalen waren vervaagd. Net als bij veel zilveren erfstukken. Maar een bezoek aan het Nederlands Zilvermuseum in Schoonhoven hielp om de verhalen weer tot leven te wekken, zodat de verhalen van de familie nu blijvend kunnen worden verteld aan nieuwe generaties.



Afb. 1 Twee identieke suikerstrooilepels, Bartholomeus Smits, Schoonhoven 1786. Schenking Fam. De Vries Robbé 2025, Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, inv. nr. 15134.a=b, gew. ca. 63 gr.

Tafelzilver als statussymbool

Vanaf 1743 bouwden drie generaties Willink, later bekend als Tjeenk Willink, aan een bijzondere zilvercollectie. De familie Willink was een vermogende burgerfamilie uit Winterswijk en Zutphen. Roelof Jan Willink (1693-1769), koopman, trouwde op 31 augustus 1721 met Maria Elisabeth Wijgink en twee jaar later werd hun zoon Hermanus geboren. Na het kinderloos overlijden van de predikant en oudoom ds. Didericus Tjeenk (1731-1808) voegt de kleinzoon Harmanus Didericus (geb. 1790), zoon van Anna Margaretha Thijeenk en Hermanus Willink, als eerste de naam Tjeenk toe zodat de familienaam Tjeenk Willink ontstaat.¹

Rond zijn 50ste kocht Roelof Jan een set van zes zilveren pistoolmessen, vervaardigd door de Zutphense zilversmid Salomon Lamberts (afb. 2). Deze messen, met hun sierlijke heften, gedecoreerd met florale motieven en gelijkend op de kolf van een pistool - vandaar de naam -, waren meer dan gebruiksvoorwerpen: ze vormden statussymbolen aan tafel en bevestigden de positie van de familie Willink binnen de gegoede burgerij van de Achterhoek. Het bezit van dergelijk tafelsilver onderstreepte het belang van representatie, niet alleen in het huishouden, maar ook in zakenrelaties en kerkelijke functies, waarin Roelof Jan actief was.

¹ *Nederlands Patriciaat* (hierna NP) 69, Den Haag (1985).



Afb. 2 Zes zilveren pistool/tafelmessen (twee zonder lemmet), Salomon Lamberts, Zutphen 1743.



Afb. 3 Zes Zilveren pistool/fruitmessen, Hendrik Griste sr., Amsterdam, mogelijk jaarletter V = 1755

Ontwikkeling in tafelgerei en etiquette

De zoon van Roelof Jan, Hermanus Willink (1727–1793), zette deze traditie voort. In 1749 trad hij in het huwelijk met Anna Margaretha Thijeenk. Hun huwelijk leidde tot het ontstaan van de samengestelde familienaam Tjeenk Willink.² Hermanus nam het stokje van zijn vader over en werd ook koopman. Maar ook de liefde voor zilver werd doorgegeven. Rond 1755, tijdens de opbouw van hun gezin en huishouden, kocht Hermanus een zestal fruitmessen in Amsterdam, vervaardigd door de gerenommeerde zilversmid Hendrik Griste (afb. 3). De Amsterdamse fruitmessen, kleiner en eleganter dan de eerdere tafelmessen, weerspiegelen een ontwikkeling in tafelgerei én etiquette: het was de tijd waarin specifieke bestekonderdelen voor afzonderlijke gangen gebruikt werden. En in 1768 werd de collectie uitgebreid met nog drie nieuwe Pistoolmessen, ditmaal vervaardigd door de zilversmid Anthony in den Bosch uit Zutphen (afb. 4). Deze volgde dezelfde stijltraditie als zijn voorganger Lamberts.



Afb. 4 Drie zilveren pistool/tafelmessen, Anthony in den Bosch, Zutphen 1768.

² NP 69 (1985).

Uitbreiding met Schoonhovens zilver

De derde generatie, de zoon van Hermanus, Joost Willink (1750-1829), nam ook weer het zilverstokje over van zijn vader. In 1786 werden in Schoonhoven twee identieke suikerstrooilepels aangeschaft, rijkelijk ajour gezaagd en afkomstig van de Schoonhovense zilversmid Bartholomeus Smits, gemaakt in 1786 (afb. 1).³ Dit soort lepels, gebruikt voor het strooien van suiker over gerechten, benadrukken de verfijnde eetgewoonten en het streven naar elegantie in de presentatie. Deze zilveren suikerstrooilepels zijn een typisch Schoonhovens model en werden in de periode 1770-1790 dikwijls gemaakt door genoemde Bartholomeus Smits.⁴

Papegaaibeugel uit de Zilverstad

Het laatst bekende zilveren object in de collectie is een zilveren zogenaamde ‘papegaaibeugel’, in 1793 vervaardigd door Jan Roozenburg (afb. 5); ook weer in Schoonhoven. Deze tasbeugel is een karakteristiek type voor Schoonhoven en dankt zijn naam aan de gegraveerde papegaaien op de ‘schouder’ van de accoladevormige beugel (afb. 6).⁵ Zilveren tasbeugels werden in die tijd gedragen als een elegante accessoire die status en stijl uitstraalden.



Afb. 5 Zilvermerken aan de binnenzijde van de tasbeugel. Boven stadsteken Schoonhoven in schild met afgeronde voet, midden meesterteken Jan Roosenburg (JR in rechthoek), onder jaarletter V (met schreven) in schild met afgeronde voet.



Afb. 6 Detail op de tasbeugel, gravure van de kenmerkende papegaaai op de ‘schouder’ van de tasbeugel.

³ Zie ook: Lucinda Timmermans, ‘Suikerstrooilepels voor het Nederlands Zilvermuseum’, *Zilver Histograaf Schoonhoven*, 5 (2026) 42.

⁴ B.W.G. Wttewaall, *Nederlands klein zilver en schepwerk 1650-1880* (2; Abcoude 1994) 220.

⁵ Wttewaall, *Klein zilver*, 46-47.

Erfopvolging en schenking

Na het overlijden van Joost Willink in 1829 kwam de hele zilvercollectie in het bezit van zijn zoon en daarna weer van diens zoon. Zo kwam de zilvercollectie Willink uiteindelijk in 1917 terecht bij de dochter van Hermanus Didericus Tjeenk Willink, Femina Margaretha Tjeenk Willink (1885-1877). Zij was getrouwd met Johannes Gerardus de Vries Robbé (1881-1947). En ook in deze familie De Vries Robbé,⁶ werd de zilvercollectie steeds doorgegeven aan de volgende generatie. Totdat dochter Frederiek, auteur van dit artikel, de bijzondere collectie vond bij het opruimen van het ouderlijk huis. Samen met haar moeder bracht ze een bezoek aan het Zilverspreekuur van het Zilvermuseum in Schoonhoven. En zo leidde de bijzondere vondst uiteindelijk tot het herleven van verloren gewaande familieverhalen en tot de schenking van de pistoolmessen aan de collectie van het Stedelijk Museum Zutphen. De suikerstrooilepels werden in 2025 geschonken aan het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven. De Papegaaibeugel van Jan Roozenburg bleef voorlopig in bezit van de familie (afb. 7).



Afb. 7 Zilveren papegaaien tasbeugel, Jan Roozenburg, Schoonhoven 1793.

⁶ NP 28 (1942).

Geklonken suikerstrooilepels

Janjaap Luijt

In februari 2024 bood *Veilinghuis Peerdeman* in Utrecht een suikerstrooilepel aan, gemaakt door de Schoonhovense zilversmid Jan van Eck en gestempeld met de keurtekens van het Koninkrijk Holland van diens woonplaats. Vanwege mijn onderzoek naar de keuring van goud- en zilverwerk uit de periode van het Koninkrijk Holland, was mijn aandacht direct getrokken. De omschrijving van het veilinghuis vermeldde dat de strooilepel was gerepareerd (afb. 1).



Afb. 1 Jan van Eck, Suikerstrooilepel, met klinknagels.

Tijdens de kijkdagen bestudeerde ik de suikerstrooilepel, maar kon geen reparaties ontdekken. Wat mij wel opviel aan deze suikerstrooilepel, was de wijze waarop de steel aan de bak was bevestigd: met klinknagels. Hoewel ik het veilinghuis er niet naar gevraagd heb, vermoed ik dat deze opmerkelijke bevestigingswijze is geïnterpreteerd als reparatie.

Waarschijnlijk mede vanwege het woord ‘gerepareerd’ in de omschrijving in de catalogus kon ik de suikerstrooilepel verwerven voor een prijs die op dat moment rond de zilverprijs lag. Zo werd ik de trotse eigenaar van een stukje zilverwerk met Schoonhovense keurtekens die slechts anderhalf jaar in gebruik zijn geweest.



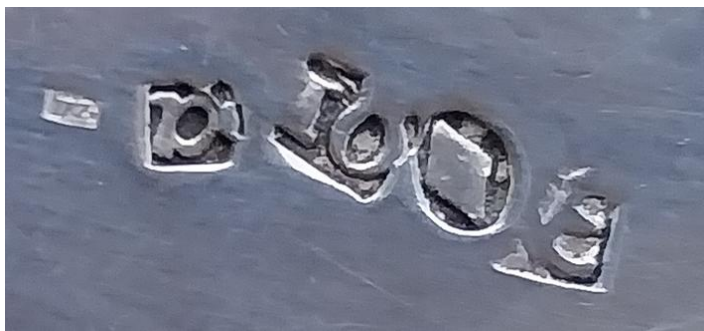
*Afb. 2 Bevestiging met klinknagels, achterzijde.
Foto J. Luijt.*

Omschrijving

De suikerstrooilepel heeft een gangbare vorm voor de lepels die rond de eeuwwisseling van 1800 gemaakt werden. De lepel heeft een ovale bak met een dubbel symmetrisch zaagwerk bestaande uit driehoeken en rechthoeken binnen een omlijsting van een band van halve cirkels en ruiten. De rand van de bak is afgezet met een geponste parelrand. De platte steel is aan de top afgerond en loopt bij de aanhechting met bak uit in twee poten, die elk aan de bak zijn geklonken. Afgezien van de klinknagels, is dit model veelvuldig te vinden in het boek *Nederlands klein zilver en schepwerk* van B.W.G. Wttewaall. Hij beschrijft dit type strooilepel als Type 8.¹

Maker

Het meesterteken op de suikerstrooilepel is een monogram van de letters VE. Dit is het meesterteken van Jan van Eck (1761-1825), zoals dat ook voorkomt in het boek *Zilvermeden van de stad Schoonhoven* (afb. 3). De informatie die in dat boek over Jan van Eck wordt gedeeld is onjuist gebleken. Aan het eind van dit artikel staat de nieuwe biografie van deze zilversmid.



Afb. 3
De zilvermerken op de suikerstrooier.
V.l.n.r. Z II 835/000 (van 1953-heden),
jaarletter 'a' (1 juli 1807- 1 maart 1809,
gehalteteken '10' (penning), stadsteken
Schoonhoven (Koninkrijk Holland),
meesterteken 'monogram VE aaneen' in
rechthoek (Begeer 1981, nr. 70a).

Foto J. Luijt.

Meer voorbeelden in Schoonhoven

Eenmaal opgehaald, ben ik de strooilepel nader gaan bestuderen. Wat betreft de legering horen bak en steel onmiskenbaar bij elkaar. Er is dus geen sprake van een samengesteld stuk.

Bij het doornemen van het boek *Zilvermeden van Schoonhoven*, blijkt ook een bakaanzet met klinknagels niet uniek; in elk geval niet voor Schoonhoven. Er staat een dergelijke suikerstrooilepel afgebeeld van Willem Smits uit 1803.² Ook bleken twee Schoonhovense exemplaren zich te bevinden in de collectie van Rikkoert Edelambachtshuys. Beide met de jaarletter M voor 1805 en beide vervaardigd door Jan van Eck.³

Op het eerste gezicht lijkt het er op dat dit een typisch Schoonhovens verschijnsel is. Het is dan heel verleidelijk om te denken dat Jan van Eck deze bevestigingswijze heeft afgekeken bij zijn vader die grofsmid was. Maar waarom heeft Willem Smits deze manier van bevestigen ook toegepast? Hij zal Van Eck ongetwijfeld gekend hebben, maar misschien onderhielden beide zilversmeden wel zakelijke contacten of leerde de één het vak van de ander.

Meer voorbeelden elders

Maar wat op het eerste gezicht voor de hand lijkt te liggen, hoeft niet altijd te kloppen. Naspeuringen in catalogi van zilvertentoonstellingen in andere steden, museumcollecties en in particuliere verzamelingen leveren heel veel beschrijvingen op en afbeeldingen van suiker-

¹ B.W.G. Wttewaall, *Nederlands klein zilver en schepwerk 1650-1880* (2; Abcoude 1994) 220.

² S.A.C. Begeer, e.a., *Zilvermeden van de stad Schoonhoven 1600-1900* (Schoonhoven 1981) 48, afb. 122.

Digitaal www.zilverhistograaf.nl, Zilver Schatkamer nr. 1626.

³ Collectie Edelambachtshuys, Fa. Rikkoert Schoonhoven, vit. 18, pl. 4, inv.nr. 210 en 389.

strooilepels, waaronder ook twee suikerstrooilepels met een geklonken bak zonder Schoonhovense connotatie:

- meesterteken Anthonie Janse (Middelburg), gekroonde O (1807), verder ongekeurd (afb. 4)
- meesterteken GH (Gerrit Haze), Minervahoofd met letter K ('s-Hertogenbosch), lopende leeuw (2de gehalte zilver) en jaarletter N (1822) (afb. 5)

Zodoende luidt mijn conclusie: de suikerstrooilepel met de geklonken bak komt weinig voor, is geen reparatie en is niet uniek voor Schoonhoven.

Hoe dan ook, ik ben blij met mijn Schoonhovense zilvermerken uit 1807/1809. Dat mijn ogen geopend zijn voor een bijzondere bevestigingstechniek voor een bak aan een steel, is leuk meegenomen.



Afb. 4 Meesterteken Anthonie Janse (Middelburg), gekroonde O (1807), verder ongekeurd.

Foto J. Luijt.



Afb. 5 Gerrit Haze mt. GH in rechthoek, jrl. N voor 1822, lopende leeuw, 2de gehalte, Minervahoofd 'K' 's-Hertogenbosch.

Foto J. Luijt.

Biografie Jan van Eck (verbeterd, rka.)

G 033 ECK, Jan van

Z

Geb.: Sch. 29 aug. 1761, overl. Sch. 10 mei 1825

Dam 552 (1790), Lopikerstraat 599 (1812), kad. B 103 (1791-1823)

Werken: o.a. speelgoed en verschillende soorten doosjes

Ouders: Jan van Eck, grofsmid aan de westzijde van de Koestraat, en Bartha Gorisse Boeff, van Bergambacht

Beg.: mei 1793 (Gilde f. 50,= Weeshuis. f. 25,=). Gest.: 1825 (overl.)

Patenten: jaarlijks 1806 t/m 1812

Geh.: otr./tr. Sch. 17 apr. / 3 mei 1786 met Margrieta Timmers uit Dodewaard.

Bijzh.:

Als leerjongens waren bij hem in dienst Anthonie van Oosterhout vanaf 1795 (f. 3.0.0 aan het Gilde), Cornelis de Gidts vanaf 1792.

MTG: 70, 70a, 70b, 153

MTH: K818

Galerij der Meesters: Pieter Baardwijk, 1888-1942

Rene Kappers



Afb. 1 Pieter Baardwijk en Merrigje van den Berg, onbekende fotograaf, circa 1920.

Pieter Baardwijk leerde het vak vanaf 1901 bij Nicolaas Jillis de Pleijt, Koestraat 11. Vestigde zich als koopman goud en zilver in Nieuwpoort in 1916. Kocht in 1920 de vrijgekomen werkplaats van Graves Kooiman, Koestraat 73. Verhuisde in 1922 terug naar Nieuwpoort waar hij geboren en getogen was. Bestuurlid (secretaris) Nijverheidsvereniging.

Het bedrijf dat in 1942 door zijn drie zonen was voortgezet, werd in 1986 verwoest door brand.

NZMS, Collectie Van Dongen, Stamboek Waarborg Sch., CvD inv.nr. 467, nrs 297, 344, 368, 371, 408, 421.

NA, Waarborg, Stamboek Koopliden 1916; D.Teeuwen 1995, 'Zilverfabriek Baardwijk'; M. Buddingh 'Stamreeks Baardwijk' *Clockgeluy* 15 (2013) 25-26; Interviews RKa. heer Aart Jan Baardwijk, Nieuwpoort, 2007 en 18 sep. 2008.

- Pieter Baardwijk, geb. Nieuwpoort (Np) 25 april 1888, zilversmid, zilverfabrikant te Np, overl. Utrecht 28 april 1942, zoon van Cornelis en Klasina Maat (metselaar, boelhandelaar, koopman), tr. (1) Groot Ammers (GA) 30 sep. 1910 Merrigje van den Berg, geb. GA 20 mei 1890, ovl. Np. 21 april 1939, dochter van Teunis en Cornelia Oskam, tr. (2) na 1939 Jannetje van den Burg, geb. 's -Gravenzande 23 mei 1900, dochter van Gerrit en Jannetje Moor, ovl. Delft 22 mei 1956.

- 22 nov 1916, koopman in goud en zilver te Nieuwpoort (geen meesterteken)

- 26 okt 1920 - 9 mei 1922, Jan Oosterbeek & Pieter Baardwijk, Koestraat 73 Schoonhoven

Mt. nr. 8420 (1920-1922)



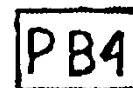
- 10/12 mei 1922-10 okt 1922 Pieter Baardwijk werkmeester te Schoonhoven, Koestraat 73 Schoonhoven

Mt. nr. 8560 (1922-1925)



- 19 oct 1922, Pieter Baardwijk, werkmeester te Nieuwpoort, Westbinnenhaven 113

Mt. nr. 8559 (1922-1925)



- 8 juni 1925, Gebr. Oosterbeek & Baardwijk (Jan, Hermanus Stephanus) Groot Ammers (is Nieuwpoort)

Mt. nr. 8419 (1925-1926)



- 18 sep 1926-7 juli 1942 Pieter Baardwijk, Groot Ammers (Nieuwpoort).

Mt. nr. 8560 (1926-7 juli 1942)



Daarna voortzetting door zijn drie zonen als 'Gebr. Baardwijk'.

F.A. Hoogendijk, Schoonhoven 1879-1935 Kunstdrijver, zilversmid en leraar aan de Teekenschool

Rita Vastenholt

Ferdinand Alexander Hoogendijk (afb. 1) werd op 8 januari 1879 in Schoonhoven geboren als zoon van Willem Hoogendijk, scheepmaker, en Cornelia Johanna van Solinge, zonder beroep. Eén van de getuigen bij de aangifte was zijn oom Albertus van Solinge, goudsmid in Schoonhoven.¹ Op 6 januari 1904 trad Hoogendijk in Utrecht in het huwelijk met Neeltje van Schaijck waarbij zijn broer Willem Hoogendijk, horlogemaker in Dordrecht, als getuige optrad.² Het kersverse echtpaar woonde in Den Haag maar zou nog in hetzelfde jaar naar Schoonhoven verhuizen waar in de loop der jaren vijf kinderen werden geboren: Ferdinand Alexander (1905), Neeltje Cornelia (1906, overleed binnen een maand), Willem (1910), Jacob (1913), Jan (1916). Ferdinand Alexander werd kunstdrijver, zilversmid, leraar aan de Teekenschool -later de Rijksvakschool- en was fervent zeiler. Hij overleed in Schoonhoven op 12 februari 1935, oud 56 jaar.³

Afb. 1
Ferdinand Alexander Hoogendijk.
Datum onbekend.

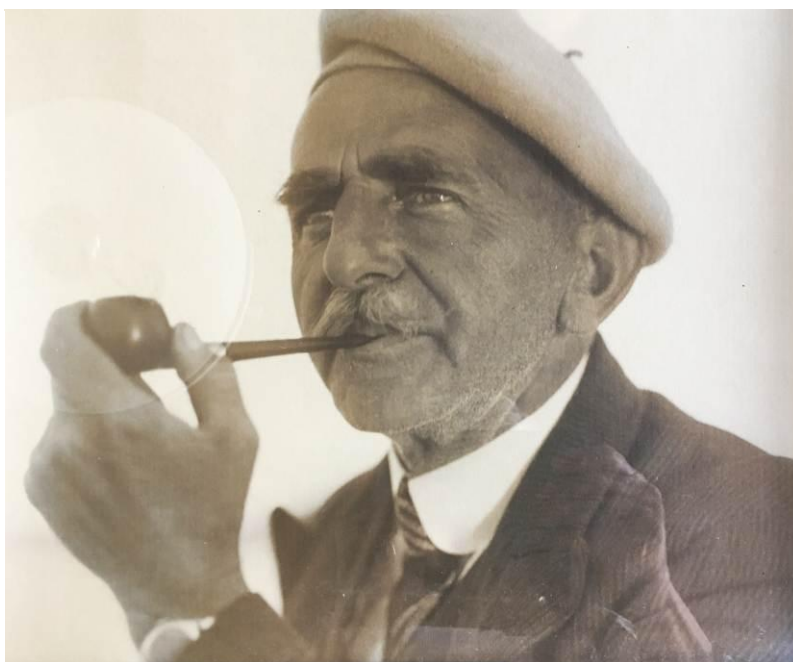


Foto particulier bezit.

Opleidingen

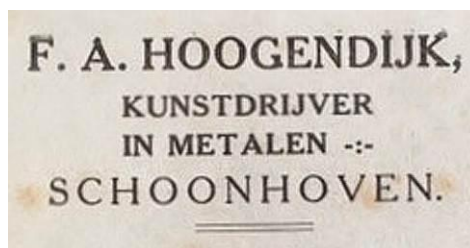
Geboren zijnde in Schoonhoven was het nauwelijks te vermijden om niet op de een of andere manier in contact te komen met de zilverindustrie. Niet via het beroep van de vader want Willem Hoogendijk staat in de burgerlijke stand vermeld als respectievelijk meubelmaker / schrijnwerker, scheepmaker, slijter en koopman, het laatste bij zijn overlijden in 1884.⁴ Toch koos Hoogendijk na de lagere school niet direct voor het zilversmeden. Hij ging eerst in de leer bij een niet bekende horlogemaker 'waar hij een uitstekende gelegenheid had om zijn

¹ SAMH, ac 1064, Schoonhoven, BS geboorten, 1873-1882, inv. nr. 8, akte 7.

² HUA, toegangsnr. 463, Utrecht BS huwelijken, 1903-1942, inv. nr. 520-01, akte 6.

³ SAMH: ac. 1064, Schoonhoven, BS overlijden, 1933-1940, inv.nr. 39, akte 6.

⁴ SAMH: ac. 1064, BS overlijden, 1883-1892, inv.nr. 34, akte 44.



Afb. 2 Briefhoofd F.A. Hoogendijk. Particulier bezit.

geduld te oefenen. Wat hem nu nog vaak zeer goed te pas komt'.⁵ Het is heel goed mogelijk dat hij in de avonduren reeds tekenlessen volgde aan de openbare lagere school want op 9 februari 1895 stond hij, van beroep zilversmid, ingeschreven voor de vakken handtekenen en boetseren leerjaar 5de klasse aan de in datzelfde jaar opgerichte Teekenschool.⁶ De 5de klasse wilde zoveel zeggen als 5de en hoogste niveau. Dit onderwijs bestond uit Vaktekenen: oefenen in zelfstandig ontwerpen, vlug schetsen van edelmetalen voorwerpen. Boetseren van ornamenten in klei of was. Uitvoeren in klei of was van versieringen die eerst in tekening zijn ontworpen.⁷

Verder staat in het Stamboek vermeld dat hij een betalende leerling was. Op zich opmerkelijk daar zijn vader reeds was overleden waarmee de hoofdverdiener van het grote gezin wegviel. Echter, als voogd wordt genoemd ene Hendrik Addicks die naar alle waarschijnlijkheid de kosten voor het onderwijs op zich heeft genomen. Hendrik was de tweede echtgenoot van Hoogendijk's moeder Cornelia van Solinge.⁸ In het schooljaar 1896/97 krijgt Hoogendijk als 5de klasser de eerste prijs voor het vak boetseren en op 29 april 1898 verlaat hij de school, zonder getuigschrift en einddiploma.⁹ Op zijn achttiende 'kwam hij pas bij het vak', in de Zilverfabriek van de firma H. Hooijkaas, luidt zijn eigen verklaring.¹⁰ Wat zoveel betekent dat hij hier in dienst moet zijn getreden tijdens zijn schoolperiode.

Op 14 september 1899 vertrok Hoogendijk naar Utrecht waar hij zijn opleiding vervolgde bij de firma C.J. Begeer. Hij stond in het bevolkingsregister ingeschreven als zilversmid op achtereenvolgens drie verschillende woonadressen.¹¹ Lang duurde het verblijf niet want reeds een jaar later, op 11 september 1900, vertrok hij naar Amsterdam waar hij, na enige moeite en lang aandringen, als leerling werd toegelaten tot het atelier van Frans Zwollo sr. (1872-1945).¹²

⁵ A. Dijkgraaf, 'De Schoonhovensche kunstrijver F.A. Hoogendijk', *Ons Maandblad* 2 (1914) 10-12 (orgaan gewijd aan de belangen van goud- en zilvernijverheid en handel, benevens van die in uurwerken). In het artikel vertelt Hoogendijk over zijn beginjaren als leerling en zilversmid. A. Dijkgraaf is een pseudoniem.

⁶ Archief Vakschool goud- en zilversmeden Schoonhoven, Stamboek der leerlingen van de Teekenschool, Aanvangende met den 1sten Cursus geopend 9 september 1895: F.A. Hoogendijk staat ingeschreven onder nr. 18.

⁷ Van Baarsel, *Een eeuw Vakschool*, 14, 21.

⁸ SAMH, ac 1064 Schoonhoven, BS huwelijken 1883-1892, inv.nr. 21, akte 11. Hendrick, geboren in Amsterdam, is op dat moment boekhouder, Cornelia is winkelierster. Vriendelijke mededeling Nelleke van den Berg-Hoogendijk: het echtpaar drijft een winkel in spiritualiën.

⁹ Archief Vakschool, Stamboek 1ste cursus 9 september 1895.

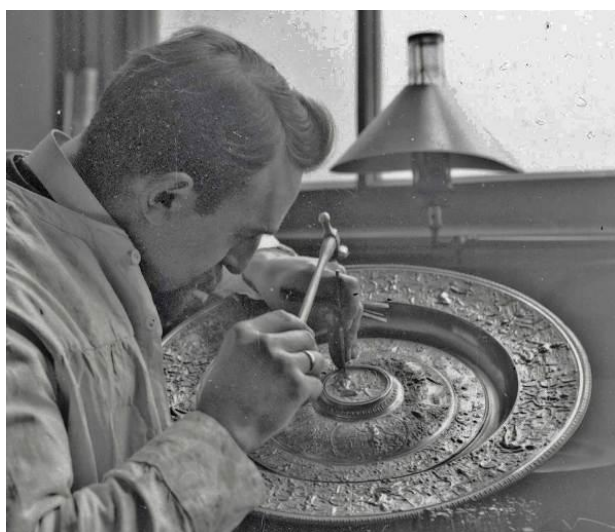
¹⁰ Dijkgraaf, 'Kunstrijver Hoogendijk'.

¹¹ HUA, Bevolkingsregister, 1813-1969, toegangsnr. 1007-2, inv.nr. 7795, p. 124 Bleekstraat 3; inv.nr. 7891, p. 189 Geertestraat 30bis; inv.nr. 7855, p. nr. 25 Vinkenburgerstraat 15, vertrek op 11 september 1900 naar Amsterdam. Waarschijnlijk gaat het hier om pensions, gezien het grote verloop van personen met verschillende achternamen en beroepen op deze adressen.

¹² Gemeente Archief Amsterdam: overgenomen delen periode 1921-1925, archiefnr. 5416, inv.nr. 86. Ook hier verblijft Hoogendijk op drie verschillende adressen. Op 7 augustus 1903 vertrekt hij naar Den Haag, adres Jacob Catsstraat 10.

In afwachting van deze toelating was hij werkzaam in het atelier van de firma Bonebakker. Bij Zwollo ontving hij geen salaris. Om toch in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien, werkte hij 's avonds in zijn vrije uren voor een (onbekende) zilversmid. Tot Zwollo dit ontdekte en het verbood. De kwestie werd opgelost door Hoogendijk datgene te betalen wat hij in de avonduren bij de zilversmid zou verdienen.¹³

Bij Zwollo heeft Hoogendijk, naar eigen zeggen, zijn belangrijkste opleiding genoten en werkte hij onder andere mee aan de inzending voor de Turijnse tentoonstelling in 1902.¹⁴ Op 7 augustus 1903 vertrok hij naar Den Haag waar hij in dienst trad bij de firma Thomas H. Saakes, goud- en zilversmeden aan de Molenstraat 54.¹⁵ Zijn vertrek had te maken met het feit dat Zwollo op dat moment twee verdienende krachten in dienst had, namelijk ene Vermeulen (waarover later meer) en Hoogendijk. Vanwege de financiële situatie 'kreeg Zwollo zo teveel werk in voorraad' en bleek deze situatie onhoudbaar.¹⁶



*Afb. 2a.
Ferdinand Alexander Hoogendijk, leraar
'zilversmeden, metaaldrijven en boetseren'
aan de Nijverheids Teekenschool,
de voorloper van de huidige
Vakschool Schoonhoven.
Aan het werk in het lokaal voor zilversmeden.*

*Naast leraar was Hoogendijk
tevens zelfstandig werkmeester, zilversmid en
'kunstrijver in metalen'.
Schaal: collectie Vakschool Schoonhoven*

*Foto: Cornelis Vreedenburgh jr.,
omstreeks 1917.
Fotocollectie Gerard Waardenburg*

In juni 1904 solliciteerde Hoogendijk naar de functie van leraar aan de Teekenschool in Schoonhoven. Er volgde een periode van gedoe. Saakes dreigde met ontslag wanneer Hoogendijk zijn sollicitatie niet zou intrekken en dit gebeurde aldus. Waarna hij, met steun van zijn vrouw Neeltje en op voorspraak van W.B.G. Molkenboer, onder andere voorzitter van de in 1880 opgerichte Vereniging voor Teekenonderwijs, zijn sollicitatie opnieuw indiende. Na enig getouwtrek, tussen het bestuur van de school, Molkenboer en op voorspraak van de minister, trad Hoogendijk in dienst als leraar 'drijven en boetseren'. Hij werd benoemd per 3 december 1905 voor 15 lesuren en een salaris van 750 gulden per jaar. Later -in ieder geval in 1918/1919- kreeg hij voor hetzelfde lespakket 30 lesuren voor 1350 gulden per jaar. Zijn nieuwe aanstellingsakte van 1 januari 1919 noemde 'zilversmeden, metaaldrijven en boetseren' (afb. 2a).¹⁷

¹³ Dijkgraaf, 'Kunstdrijver Hoogendijk'.

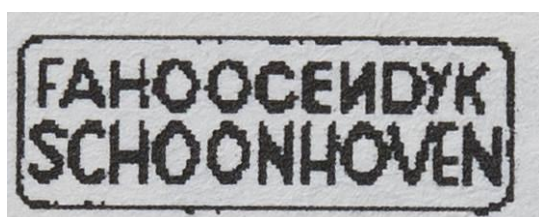
¹⁴ *Ons Maandblad* 1914, april no. 4, p. 19: opmerking van Hoogendijk naar aanleiding van een ingezonden bericht van A. Peddemors, leraar aan de School voor Kunstnijverheid, afd. Metaalbewerking in Haarlem.

¹⁵ Vriendelijke mededeling Arwen Hamel: ontwerper van het organogram van de firma Van Kempen en Begeer waarop ook de ontwikkeling van de firma Saakes in Amsterdam en Den Haag staat vermeld.

¹⁶ Dijkgraaf, 'Kunstdrijver Hoogendijk'

¹⁷ SAMH, ac 1078, Schoonhoven, Familiearchief Van Willenswaard, Schenking, en Collectie Van Willenswaard, Doos CW 7/3, met in druk het 'Eerste Reglement Teekenschool', 14 maart 1895, het Tweede Reglement 15/19 december 1915, het Verslag over de cursus 1913/1914, d.d. 21 juli 1914, het Verslag 1917/1918 d.d. 30 augustus 1918, het Verslag 1918/1919 d.d. (zonder dag) december 1919; M. van Baarsel, *Een eeuw Vakschool 1895-1995* (Schoonhoven 1995) 30-31, 41: afb. akte van aanstelling, getekend 1 januari 1919, F.A. Hoogendijk, tot leraar 'Zilversmeden, Metaaldrijven en Boetseren' voor 30 lesuren per week, tegen een salaris van f 1350 per jaar.

Met Neeltje verhuisde hij op 23 december van Den Haag naar Schoonhoven, de bakermat van de zilverindustrie.¹⁸ Naast zijn functie als leraar vestigde Hoogendijk zich vanaf 25 juli 1905 als zelfstandig zilversmid. Aan Haven nr. 5 bevond de werkplaats zich aan de achterkant van het huis. Begin jaren '30 kwam er aan de Lekdijk-West drie lotten grond beschikbaar -eerder behorend aan een kloosterorde. Hoogendijk kocht het middelste lot en liet er in 1932 door architect W. van der Laan uit Papendrecht een woning bouwen waarbij het atelier zich op de benedenverdieping bevond met het woonhuis erboven. Het huis kreeg de naam 't ouwe nest'.¹⁹ Heel lang heeft Hoogendijk niet van zijn nieuwe woning kunnen genieten. Hij overleed enkele jaren later. Zijn oude leermeester F. Zwollo sr. was één van de sprekers tijdens de begrafenis op 15 februari 1935.²⁰



3 d



3 a

3 b



3 c

Afb. 3a-d: 3a, mt. nr. 5789, 3 b, mt. nr. 6091, 3 c, mt. nr. 6092; geldig van 25 juli 1905 tot 6 mei 1935; insc. plaat M380 M6.

Verantwoordelijkheidstekens 3b is niet aangetroffen op de beschreven objecten. Van 3d bestaan meerdere varianten op voorwerpen.

Meestertekens 1905-1935

Naast zijn leraarschap aan de Teekenschool, later de Vakschool, was Hoogendijk vanaf 25 juli 1905 werkzaam als zelfstandig zilversmid. Zijn meestertekens zoals vermeld in het overzicht van Waarborg Holland te Gouda, *Nederlandse verantwoordelijkheidstekens sinds 1797*, editie 2019, zijn respectievelijk de indexnrs. 5789, 6091, 6092. Naast het meesterteken wordt meerdere keren een signatuur aangetroffen, zoals bij een schotel uit 1916 in de collectie Museum Boijmans Van Beuningen (afb. 27).

¹⁸ SAMH BS periode 1901-1910, inv.nr. 1918, blad 58. Het echtpaar vestigt zich aan de Haven 292. In de loop der jaren worden verschillende woonadressen vermeld. Bij de geboorte van zoon Ferdinand Alexander in 1905 is dit het Doelenplein (BS geboorteregister periode 1903-1912, ac. 1064, inv.nr. 11, akte 90), in 1910, bij de geboorte van Willem is dit Haven 5 (BS geboorteregister periode 1903-1912, ac. 1064, inv. nr. 11, akte 47). In 1913 is het adres bij de geboorte van Jacob Haven oostzijde 3 en in 1916 bij de geboorte van Jan Haven oostzijde 5 (BS geboorteregister periode 1913-1922, archiefnr. 1064, inv.nr. 12, akte 6 en akte 10). Wellicht zijn de huisnummers in de tijd aangepast en gaat het uiteindelijk om Haven 5, de huidige locatie van het Juweliershuis van de firma Rikkoert.

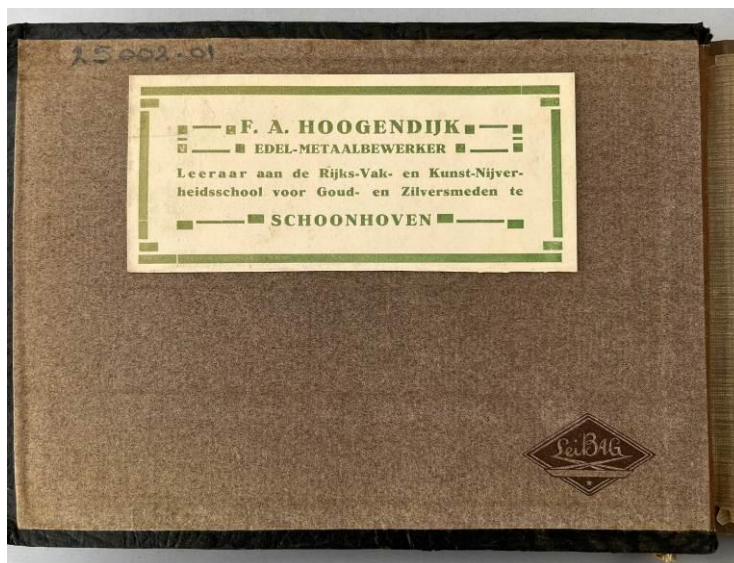
¹⁹ Vriendelijke mededeling R. en N. van den Berg-Hoogendijk. Het echtpaar woont sinds 2006 in dit pand. De ouders van Nelleke gaven de naam 't ouwe nest' aan het pand.

²⁰ 'Goud en zilver', Vakblad voor Goud- en Zilversmeden, maart no. 3 1935: In Memoriam F.A. Hoogendijk.

Met een werkboekje de boer op

Bij één der nazaten van Hoogendijk bevindt zich een werkboekje met bruine, harde kaft waarin foto's van vervaardigd werk zijn opgenomen. Het zijn voorwerpen van zilver en onedele metalen waarbij de nadruk ligt op de historische vormgeving, meer nog dan op een eigentijdse vormgeving. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de smaak van de opdrachtgever. De eigentijdse, modernere stijl vond meer aftrek bij een kleine groep avant-garde. Een voorbeeld dat teruggrijpt op een vroegere periode is een serviesje dat eveneens in *Ons Maandblad* van februari 1914 staat afgebeeld (afb. 5). Een moderner ogend voorbeeld is de dekschaal in afbeelding 6 (afb. 6).

Afb. 4 Etiket in het werkboekje.
Particulier bezit.



Afb. 5 Zilveren servies, datum en huidige verblijfplaats onbekend.



Afb. 6 Zilveren dekschaal, datum en huidige verblijfplaats onbekend.

Een voorbeeld uit het werkboekje dat wel is getraceerd, is een dekschaal uit 1925 waarvan ook de ontwerptekening bewaard is gebleven (afb. 7 en 8).

Het werkboekje is niet gedateerd maar van sommige objecten staat vast dat ze in de jaren 1914 tot 1925 tot stand zijn gekomen. Het ligt dan ook voor de hand om het boekje in deze periode te plaatsen.

Ook uit de tientallen ontwerptekeningen die zich in het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven en bij de nabestaanden van Hoogendijk bevinden, blijkt dat Hoogendijk zowel in

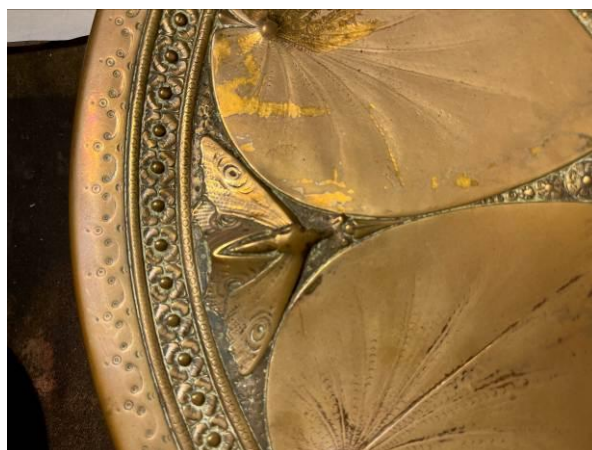
eigentijdse als in historiserende stijlen ontwierp waarbij de balans enigszins doorslaat naar de historiserende ontwerpen. Of al deze ontwerpen ook echt zijn uitgevoerd is niet bekend. Slechts in enkele gevallen is er een match tussen voorwerp en ontwerptekening (afb. 7 en 8).²¹



Afb. 7 (links) Dekschaal, mt. F.A. Hoogendijk in rechthoek, jrl. P van 1925, 1ste gehalte zilver, Minervakop met letter kantoorteken Schoonhoven. Collectie Brevordia Antiek.

Afb. 8 (rechts) Ontwerptekening dekschaal. Collectie archief Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, objectnr. 25509.

Hoogendijk werkte niet alleen in zilver maar eveneens in de onedele metalen koper, messing en tombak, zoals zoveel van zijn tijdgenoten edelsmeden. En op de Teekenschool werd tot 1917 slechts bij hogere uitzondering in zilver gewerkt. In dit artikel wordt met name het fysiek aangetroffen zilverwerk en de sieraden besproken. Met als uitzondering een messing schaal (afb. 9).



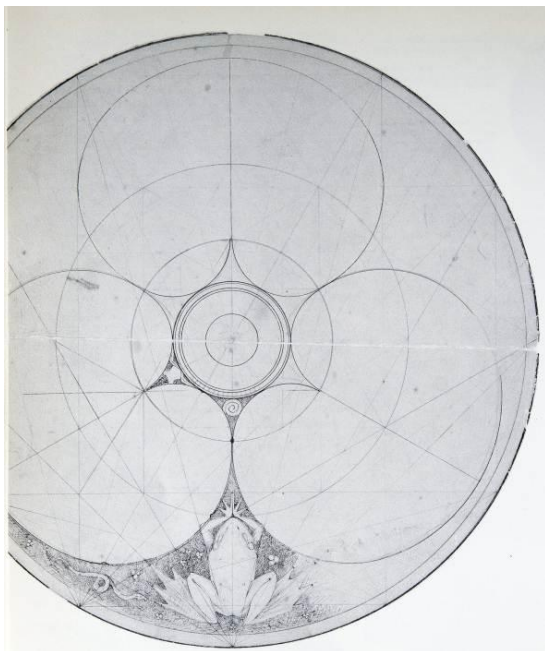
Afb. 9 (links) Messing schaal. Met signatuur 'Vervaardigd door F.A. Hoogendijk Schoonhoven 1905'.

Afb. 9a (rechts) Detail messing schaal. Collectie Rondom 1920.

²¹ Bij het meesterteken F.A. Hoogendijk staat de punt niet meer rechts onderaan de voet van de A maar verhoogd halverwege.

In de stijl van de meester, Frans Zwollo sr.

Zoals eerder vermeld bracht Hoogendijk zijn belangrijkste leertijd door in het atelier van Zwollo en is de invloed van de leermeester zichtbaar in veel van zijn werk. Zoals bij deze schaal van messing die Hoogendijk in zijn eerste jaar als zilversmid, in 1905, vervaardigde en die zo overduidelijk verwant is aan het vroege werk van Zwollo.



Afb. 10 Ontwerp voor een ronde schotel met plompenbladeren en kikkers.

F. Zwollo sr. ca. 1897.

Bij de messing schaal van Hoogendijk (afb. 9) is de opbouw van de versiering hetzelfde maar zijn de plompenbladeren puntiger en de kikkers vervangen door insecten.

Terug naar het zilverwerk: uit het werk van de jaren 1909 -1933 is de invloed van Zwollo duidelijk aantoonbaar: in de toepassing van ambachtelijk hamerwerk, aan de natuur ontleende ornamenten, vloeiende lijnpatronen en het gebruik van gekleurde stenen. Passend in de decoratieve richting van de edelsmeedkunst, de art nouveau (ca. 1895-1910), nadien overgaand in een meer plastische vormgeving; afbeelding 14 is hier een mooi voorbeeld van.



Afb. 14 Driedelig serviesje op gehamerd blad: theepot h. 10,5 cm, melkkan, suikerpot. Mt. F.A. Hoogendijk, jrl. S voor 1928, 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M, kantoorteken Schoonhoven. Blad, jaarletter Y=1933. Particulier bezit.

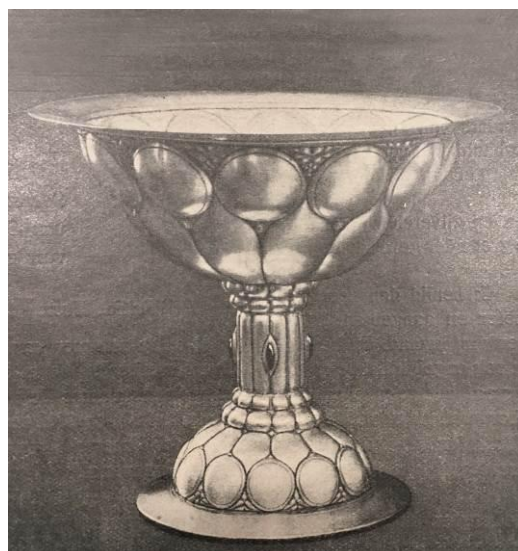
Een vroeg voorbeeld is deze beker uit 1909 met een motief van vier gestileerde lotusbloemen tussen eveneens gestileerde plompenbladeren (afb. 11). De tussen de bladeren verticaal geplaatste cirkeltjes in afnemend formaat zijn verwant aan die op de rand van de messing schaal uit 1905.



*Afb. 11 Beker 1909
F.A. Hoogendijk
Schoonhoven.
H. 9,8 cm.
Ex-Collectie Meentwijk,
ex-collectie Rondon 1920.*

De vruchtenschaal, zoals afgebeeld in *Ons Maandblad*, februari 1914, pagina 17, is altijd in de familie gebleven. De schaal en de voet bestaan rondom uit regelmatig aangebrachte, gedreven halve bollen, de geplooidde stam is versierd met vier chrysoprasen. Het meesterteken en het gehalteteken zijn niet gevonden maar bevinden zich mogelijk onder de pekachtige, harde vulling in de holte van de voet.

Tot dezelfde collectie behoort een dienlepel met een groot peervormig blad. Er zijn geen keurtekens aangetroffen.



*Afb. 12 (links) Vruchtenschaal, met chrysopraas op de stam. Jrl. D voor 1913, Minervakop letter M: kantoor-
teken Schoonhoven, H. 26 cm. Particulier bezit.*

Afb. 12a (rechts) Dezelfde schaal zoals afgebeeld in Ons maandblad, 1914.



Afb. 13 Dienlepel. Ongemerkt. Particulier bezit.

Ook bij andere nabestaanden van Hoogendijk wordt zilverwerk aangetroffen dat waarschijnlijk nooit tot de handelswaar heeft behoord. Zoals een driedelig theeservies op blad uit 1928-1933 (afb. 14). Via een handgeschreven, ongedateerde brief is een serveerblaadje, een zilveren serviesje en het theezeefje toegewezen aan de jongste zoon Jan, horlogemaker en docent aan de Vakschool.²² Het ovale blad, niet specifiek ontworpen voor dit servies, heeft aan de korte zijden een omgebogen, breed handvat. De wanden van de serviesdelen en de deksels bestaan uit twee, boven elkaar geplaatste rijen met kussenvormige vakken, waartussen, op regelmatige afstanden, een zilveren parelornamentje is geplaatst. De bovenranden zijn geschulpt. Het theezeefje uit 1927 heeft dezelfde kussenvormige vakken, hier zijn de parelornamentjes vervangen door turkooizen. Het zeefje heeft een brede geschulpte rand, de steel is versierd met krulmotieven rond aanhechting en uiteinde.



*Afb. 15 Theezeefje met
lekbakje,
mt. F.A. Hoogendijk;
zeefje,
mt. F.H. in rechthoek,
jaarletter R voor 1927,
1ste gehalte zilver,
Minervakop letter M,
kantoorteken
Schoonhoven.*

Particulier bezit.

²² Vriendelijke mededeling Nelleke van den Berg-Hoogendijk.

Een sauslepel uit 1930 bevindt zich in dezelfde collectie van nabestaanden. En een identieke lepel uit hetzelfde jaar bevindt zich in de collectie van het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven. De gehamerde ronde bak met gebogen steel is aan het uiteinde versierd met een stilistisch weergegeven, plantaardig art nouveau motief (afb. 16).

Eveneens in deze particuliere collectie een rond doosje, eindigend in een punt, versierd met een symmetrisch aangebracht krul- of bladpatroon. In het midden een donkergroene steen. Met enige fantasie is er een gezichtje in te zien (afb. 17).

Bij het gehamerde schaalpje uit 1929, staande op vier geplet bolvormige voetjes, ontbreken plantaardige- of dierlijke motiefjes maar is de rand sterk geschulpt (afb. 18).



Afb. 16 Sauslepel, mt. F.A. Hoogendijk, jrl. V voor 1930, 2de gehalte zilver, Minervakop letter M kantoorteken Schoonhoven. Particulier bezit, Collectie Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, objectnr. 14366.



Afb. 17 Doosje, mt. F.A. Hoogendijk, jrl. Y voor 1933, 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M kantoorteken Schoonhoven. Particulier bezit.



Afb. 18 Schaalpje, mt. FH in rechthoek, jrl. T voor 1929, 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M kantoorteken Schoonhoven, L. 17 cm. Particulier bezit, ex-collectie Rondom 1920.

Inspiratie of kopie?

Een vaasvormige theebus met bolvormige dop uit 1910, heeft rondom een decoratie met vier naturalistisch uitgevoerde, grote, vliegende kevers (afb. 19). Hoe opvallend is het dat enkele jaren eerder een vrijwel gelijkvormige theebus met eendere decoratie, uitgevoerd in messing, is ontworpen door Johanna van Eijbergen (1865-1950) en uitgevoerd door de firma Dikkers & Co uit Hengelo (afb. 20).²³ Van Eijbergen volgde onder andere in Leiden verschillende colleges in anatomisch tekenen, naast zoölogische en botanische lessen. Vooral deze laatste twee lessen hebben haar geïnspireerd bij de ontwerpen voor koperen sierwerk, voorzien van decoratieve dier- en plantmotieven. In 1904 trad ze in dienst bij de firma Dikkers & Co in Hengelo. Deze firma, een industriële fabriek die pompen en kranen vervaardigde, richtte in 1904 een ‘Atelier voor gedreven koperwerken’ op. Als enige vrouw was Van Eijbergen verantwoordelijk voor de ontwerpen van de vele sier- en gebruiksvoorwerpen in de onedele metalen als koper en messing, gedecoreerd met naturalistisch weergegeven vissen, kevers, vlinders en hagedissen.



Afb. 19 Theebus 1910. F.A. Hoogendijk.
Collectie Rikkoert Edelambachtshuys
Schoonhoven.



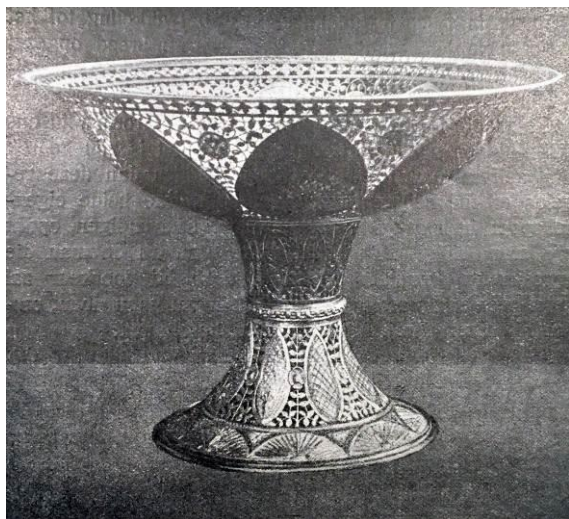
Afb. 20 Theebus 1904-1909. H. 12 cm.
Messing. Ontwerp Johanna van Eijbergen.
Uitvoering Dikkers & Co, Hengelo.
Collectie Drents Museum.

De ontwerpen werden uitgevoerd door Martinus Johannes Vermeulen (1879-1954). Onder leiding van Zwollo had Vermeulen de metaalklas aan de *School voor Kunstnijverheid* in Haarlem doorlopen. Daarna was hij werkzaam in het atelier van Zwollo, en wel in dezelfde periode dat Hoogendijk hier werkte. In april 1904 vertrok Vermeulen naar Hengelo terwijl Hoogendijk driekwart jaar eerder naar Den Haag was vertrokken.²⁴

²³ Het dienstverband tussen Johanna van Eijbergen en de firma Dikkers & Co, haar voorgaande opleidingen en de rol van de uitvoerder M.J. Vermeulen worden uitgebreid besproken in de monografie *Johanna van Eijbergen (1865-1950). Markante metaalkunstenaar* (Zwolle/Assen 2022). In juli 1906 trad M.J. Vermeulen in dienst van de *Kunstgewerbeschule* in het Zwitserse Zürich en niet van de kunstnijverheidsschool in het Friese Zurich, zoals vermeld op pagina 48 van de gelijknamige catalogus. In het familiearchief van F.A. Hoogendijk bevindt zich een Duitstalige catalogus van deze school. Hoogendijk zal geweten hebben dat Vermeulen naar Zürich is gegaan. Zie ook noot 5.

²⁴ Noot 59, en p. 41 in de monografie *Johanna van Eijbergen (1865-1950), Markante metaalkunstenaar*, Zwolle/Assen 2022.

Hoe zouden we deze bijna-kopie in zilver - de dop vertoont weliswaar een ander lijnenspel en bij het insect missen er twee pootjes- moeten duiden? Heeft er, vanwege de connectie tussen twee ex-collega's, wellicht uitwisseling van ideeën plaats gevonden? Dikkers & Co. timmerde flink aan de weg met de ontwerpen van Johanna, via advertenties en meerdere verkoop- en kunsttentoonstellingen. De eerste tentoonstelling vond plaats in 1905, de laatste in november 1908, en wel in het hele land: van Den Bosch tot Leeuwarden, van Zutphen tot Delft. Kan Hoogendijk de messing theebus gezien hebben op één van deze tentoonstellingen? En was het wellicht niet ongebruikelijk dat goede ontwerpen in onedele metalen soms werden nagebootst in zilver? Het blijft voorlopig gissen...



Afb. 21 Vruchtenschaal, roodkoper, ca. 1914, F.A. Hoogendijk.



Afb. 22 Vruchtenschaal, verguld zilver, 1902, F. Zwollo sr.

Haarlem versus Schoonhoven

Wie zich wel stoorde aan een door Hoogendijk gemaakte 'kopie' vruchtenschaal uit 1914, was A. Peddemors (1885-1941), leraar aan de School voor Kunstnijverheid in Haarlem, afdeling Metaalbewerking. Hij reageerde op het artikel 'De Schoonhovensche kunstrijver F.A. Hoogendijk' in *Ons Maandblad* in 1914, waarbij deze vruchtenschaal was afgebeeld (afb. 21). Peddemors verweet Hoogendijk dat hij een exacte, maar slechte kopie heeft gemaakt van de door Frans Zwollo sr. vervaardigde, verguld zilveren fruitschaal die in 1902 op de inzending in Turijn een gouden medaille had gekregen (afb. 22). In de gevoerde discussie tussen Peddemors, de schrijver van het artikel over Hoogendijk, A. Dijkgraaf, en Hoogendijk zelf, vermeldt de laatste o.a. dat 'die bewuste coupe grotendeels door mij vervaardigd is (natuurlijk onder de voortreffelijke leiding van den heer Zwollo)'. Hij benadrukt het feit dat zijn coupe wel degelijk afwijkt van de Zwollo coupe uit 1902. En waarom zou hij (Hoogendijk) geen schaal mogen maken nu hij, als leraar aan de Vakschool, eindelijk in de gelegenheid is om deze te maken.²⁵ Tja, verschillen zijn er zeker tussen beide schalen, maar de overeenkomsten zijn eveneens onmiskenbaar. Uiteindelijk maakt de tijdschriftredactie een eind aan het meningsverschil door te stellen 'dat de zaak voldoende is toegelicht en dat het de lezers niet moeilijk zal vallen een oordeel te vellen'.

²⁵ *Ons Maandblad* (1914), maart no. 3, p.16; idem., april no. 4, p. 19: met de uitgebreide discussie tussen Peddemors, Dijkgraaf en Hoogendijk; Van Baarsel, *Een eeuw Vakschool*, 31: 'Hoogendijk had als verdediging nog kunnen aanvoeren dat het bedenken van nieuwe vormen geen doel was van het onderwijs. Veel werk was een nabootsing van de oude voorwerpen die in de loop der jaren als leermiddelen waren aangeschaft.'

Een vruchtbare samenwerking

Net als Hoogendijk was Leendert Bosch (1878-1961) een leerling van Zwollo en als docent vanaf 1918 werkzaam aan de Vakschool in Schoonhoven. Hij gaf les in de vakken goudsmeden en ciseleren. Tussen beide heren ontstond een goede samenwerking en zelfs een vriendschap.²⁶

In 1919 ontwierp Bosch een mokkaservies op blad (afb. 24). De onderdelen werden door Hoogendijk gesmeed en de ornamenten geciseleerd door Bosch. Smalle, gedecoreerde verticale banden verdelen de wanden van de serviesdelen in zes vakken. Maskerachtige motieven onder de rand zijn verwant aan het vroege werk van Zwollo. De rand is afgewerkt met een parel motief. Drie delen van het servies, de melkkan, suikerbak en lepelvaas bevinden zich in de collectie van het Nederlands Zilvermuseum in Schoonhoven (afb. 23). Hier bevindt zich eveneens een ongedateerde ontwerp-tekening van het servies, zonder lepelvaasje. Ook in het werkboekje van Hoogendijk is het servies afgebeeld, eveneens zonder lepelvaasje, maar wel met een suikertang (afb. 24a.). De suikertang is vaag getekend op het ontwerp (afb. 24).²⁷



Afb. 23 Melkkan, suikerbak en lepelvaas. Melkkan: mt. FH in rechthoek, jrl. N voor 1923. H. 16 cm. Lepelvaas: mt. F.A. Hoogendijk, jrl. S voor 1928. Melkkan: mt. F.A. Hoogendijk, jrl. N voor 1923. Alle onderdelen: 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven. Collectie Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, objectnr. 11117.01=03.

²⁶ Vriendelijke mededeling Nelleke van den Berg-Hoogendijk.

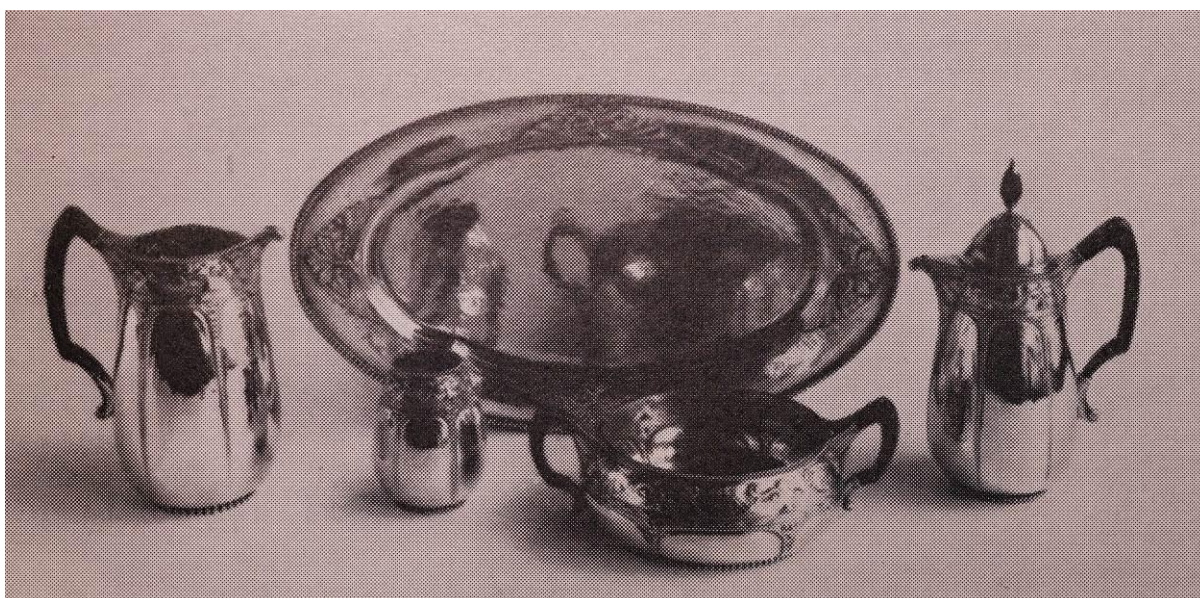
²⁷ Gelet op het formaat van de melkkan op de afbeelding 24a, in vergelijking met afb. 23 en cat. nr. 207 in de publicatie *Nederlands Zilver 1815-1960* (Den Haag 1960), zou hiervan een kleinere uitvoering moeten bestaan. Het blad van cat. nr. 207 wijkt af van het blad op de foto in het werkboek. En waar is het deksel van de suikerbak? De mokka kan en het blad bevonden zich destijds in de collectie van Citroen Amsterdam.



Afb. 24 Presentatietekening. Collectie archief Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, objectnr. 25488.



Afb. 24a Servies uit werkboekje, met extra op het blad een suikertang. Onderschrift in potlood 'Blad 32 x 20 cm'. Werkboekje particulier bezit.



Afb. 24b Servies, cat. no. 207 uit Nederlands Zilver 1815-1960 (Den Haag) 1960.

Uit dezelfde periode stamt een in de traditie staand, gegraveerde tabaksdoos uit 1926 (afb. 25). Het deksel is gedecoreerd met een gedreven vloeiend lijnenspel waarbinnen een cartouche met een gegraveerd eenvoudig motief van een bloemenmand. Deze doos staat ver af van de eerdere objecten die qua vormgeving en versiering verwant zijn aan de moderne stijl, de decoratieve versie van de art nouveau. Heel vreemd is dit echter ook weer niet want zowel Hoogendijk als Bosch waren 'in de eerste plaats goede vakmensen die ieder zinnig ontwerp konden uitvoeren zonder uitgesproken 'richting' wat vormgeving betreft'.²⁸

²⁸ Van Baarsel, *Eeuw Vakschool*, 51. Harm Ellens (1871-1939), directeur van de Rijksnijverheidsschool voor Edelmetaal-bewerker van 1920-1930, liet Bosch en Hoogendijk zijn ontwerpen in allerlei stijlen uitvoeren. Voorbeeld is een gedreven zilveren kaarten schaal, overhandigd bij de opening in 1924 van het nieuwe stadhuis in Rotterdam waarbij volgens het ontwerp van Ellens, niet Bosch maar wel de firma H. Hooijkaas en F.A. Hoogendijk betrokken waren; *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, de Avondeditie 13 nov. 1924: 'de firma H. Hooijkaas te Schoonhoven heeft uit twee zilveren platen den bak en den voet der coupe geslagen, en het drijf- en monterwerk is uitgevoerd door den heer F.A. Hoogendijk, onder toezicht van den ontwerper, die ook het emaille wapenschild maakte. De schaal is 31 cm lang, 22 cm breed en 8 cm hoog. Op den bodem bevindt zich, in laag reliëf gedreven, het wapenschild van Rotterdam, door de kroon gedekt, en geflankeerd door de leeuwen als



Afb. 25 Tabaksdoos. Mt. F.A. Hoogendijk, jrl. Q voor 1926, 2de gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven. Particulier bezit.

Een bijzondere opdracht

Het zilverwerk van Hoogendijk dat tot de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen te Rotterdam behoort, werd in opdracht vervaardigd voor J.P. van der Schilden (1851-1925), een Rotterdamse meubelmaker en meubelfabrikant die bij zijn overlijden zijn collectie antiek en modern zilver legateerde aan het voornoemde museum.

J.P. van der Schilden zou aan het begin van de 20ste eeuw een cruciale rol spelen bij het ontstaan van de afdeling kunstnijverheid van Museum Boijmans Van Beuningen. Hij had een voorkeur voor historische stijlen maar bezat ook werk van eigentijdse zilversmeden als Frans Zwollo sr., Carel Begeer, A. Peddemors, G.H. Lantman en van enkele buitenlandse zilversmeden zoals de Deens Georg Jensen. Ook Hoogendijk had, als leerling van Zwollo, zijn belangstelling. Hierdoor kon een aantal zilverobjecten, meest in de historiserende stijl, aan zijn collectie worden toegevoegd.²⁹

Het vroegste werk is een komfoor uit 1910, dat gemaakt is voor een uit 1784 daterende zilveren waterketel van Martinus Logerath, Amsterdam (afb. 26).³⁰ Het bovenstuk dat versierd is met een parelrand en een band met vlechtmotief waarin bloemhoofdjes, rust op vier gecanneleerde pilasters waartussen neerhangende guirlandes. De uiteinden van de pilasters rusten op vier hoefdiervormige poten en zijn hier verbonden met een ring waarop een spiritusbrander rust. In het familiearchief bevindt zich een ontwerpschets (afb. 26a).

schildhouders, het geheel opgenomen in een ornamentale omlijsting en door een breede bandversiering omsloten. De gebold opstaande wanden eindigen in een geprofileerde rand. De schaal rust op een breeden voet, die op vier hoeken door de met turkooisen versierde pootjes wordt gedragen: de tussen gelegen zijden eindigen in een rijken uitgesculpten rand. Het geheel is in licht gepatineerd zilver uitgevoerd'. Het artikel eindigt met een dankbetuiging van burgemeester Johannes Wytéma voor het geschenk, 'een product van de aloude volkskunst in Schoonhoven'. Gepoogd is om te achterhalen of deze schaal nog in het Stadhuis te Rotterdam aanwezig is. Helaas blijkt dit anno 2025 niet meer zo te zijn.

²⁹ Ter Molen, *Zilver*: de gegevens over J.P. van der Schilden en alle afbeeldingen plus informatie zijn, met instemming van dr. Johan R. ter Molen, overgenomen uit zijn catalogus *Zilver* (Rotterdam 1994), over de zilvercollectie van het Museum Boijmans Van Beuningen.

³⁰ Ter Molen, *Zilver*: cat. nr. 106a.



Afb. 26 (links) Komfoor. Mt. FA Hoogendijk Schoonhoven, jrl. A voor 1910, 2de gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven, H. 13,1 cm. Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, inv.nr. M.B.Z. 79b, cat. nr. 106b.

Afb. 26a (rechts) Ontwerpschets komfoor, z.j. Particulier bezit.

Deze zeskantige schotel uit 1916 (afb. 27), heeft een geschulpte rand, waarvan de decoratie bestaat uit een parelband en een herhalend ornament van gestileerde bladmotieven waarin almandinen en amethysten zijn verwerkt. In het midden van het verdiepte plat is een soortgelijke versiering aangebracht.



Afb. 27 Schotel. Signatuur 'Vervaardigd door F.A. Hoogendijk Schoonhoven Dec: 1916', mt. FH in rechthoek, jrl. G voor 1916, 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven, diameter 30,2 cm. Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, inv.nr. M.B.Z. 129, cat. nr. 207.

Een peper- en zout stel uit 1917, rustend op vier pootjes, bestaat uit een rechthoekige houder waarop een rechtstandig handvat is gemonteerd, dat via twee slakkenhuisjes overgaat in een halve cirkel. Geplaatst op de voetrand met plantaardig motief, is het verhoogde middenstuk symmetrisch opgebouwd met een opengewerkte eivorm waarin opgekrulde ornamentjes; aan de bovenzijde geflankeerd door twee slakkenhuizen en beneden door twee liggende vissen. De houder bevat drie glazen potjes waarvan de twee lage een zilveren dop hebben met hierin strooigaatjes. Het middelste, hoge potje heeft een schroefdop van eendere vorm en is bestemd voor mosterd. In het familiearchief bevindt zich een ongedateerde ontwerptekening en een rekening van f 209,45.



Afb. 28 (links) Peper- en zoutstel. Signatuur F.A. Hoogendijk Schoonhoven 1-4-'17. Mt. F.A. Hoogendijk Schoonhoven, jrl. H voor 1917, 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven, H. 23,1 cm. Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, inv.nr. M.B.Z. 133, cat. nr. 208a.

Afb. 28a (midden) Ontwerptekening, z.j. Particulier bezit.

Afb. 28b (rechts) Rekening voor het peper- en zoutstel. Particulier bezit.

Volgens de ontwerptekening (afb. 28a) hoort het lepeltje bij de in 1917 vervaardigde mosterdpot, als onderdeel van het peper- en zoutstel (afb. 28). De ronde, komvormige bak gaat via een gebogen steel over in een uitwaaiierend uiteinde (afb. 29).



Afb. 29 Lepeltje. Gehalteteken zwaardje. L. 10 cm. Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, inv.nr. M.B.Z. 278, cat. nr. 208b.

Een komvormig schaaltje met zeszijdige rand (afb. 30) staat op een eveneens zeszijdige voet. Tussen verticale, gladde banden zijn de zes panelen op voet en wand uitgezaagd met een symmetrische decoratie, voorstellende een vruchtmotief op de voet en een bloem op de wand. Beide te midden van gebladerte. Met langs de voet, de lage stam en de rand een parelbandje.³¹

³¹ Ter Molen 1994: het schaaltje vertoont grote overeenkomsten met een bakje, dat Hoogendijks leermeester Frans Zwollo sr. in 1902 heeft vervaardigd (C.J.A. Begeer, *Inleiding tot de geschiedenis der Nederlandsche edelsmeedkunst*, z.p., z.j. (1919), afb. 133.



Afb. 30 Schaaltje op voet. Mt. FH in rechthoek, jrl. I voor 1918, 2de gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven.

Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, inv.nr. M.B.Z. 276, cat. nr. 209.

Het mandje met een scharnierend hengsel (afb. 31) rust op vier klauwpootjes. De wand is open gezaagd en binnen vier cartouches geheel versierd met symmetrisch geplaatste bloem- en plantmotieven. Tussen de pootjes bevinden zich uitwaaiende motieven. Langs de bovenrand en op het hengsel is een parelbandje geplaatst.



Afb. 31 Mandje. Signatuur FECIT F.A. Hoogendijk Schoonhoven 1919, jrl. J voor 1919, 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven.

Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, inv.nr. M.B.Z. 134, cat. nr. 216.

De ploischotel (afb. 32) heeft een brede omgebogen rand die uit een negental lobben is samengesteld. De rand is geheel gedecoreerd met grote bloemhoofden en bladranken. Op het verdiepte, negenkantige plat bevindt zich een gelijkvormig veld met hierin een bloemtak, gelijk aan de versiering op de rand. Een ploischotel van Delfts aardewerk (afb. 32a), naar ontwerp van J.Th.M. Visser, heeft als voorbeeld gediend. Vervolgens heeft F.A. Tepe, zilversmid en docent aan de Rijksvakschool voor Goud- en Zilversmeden te Schoonhoven van een segment een ontwerptekening gemaakt.



Afb. 32 (links) Ploischotel. Mt. FH in rechthoek, signatuur F.A. Hoogendijk, ontwerp J.T.M. Visser, jaarletter P voor 1925, 1ste gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven. Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, inv.nr. M.B.Z. 136, cat. nr. 223.

Afb. 32a (rechts) Ploischotel van Delfts aardewerk, aardewerfabriek De Porceleyne Fles te Delft.

Zes viscouverts en ... sieraden

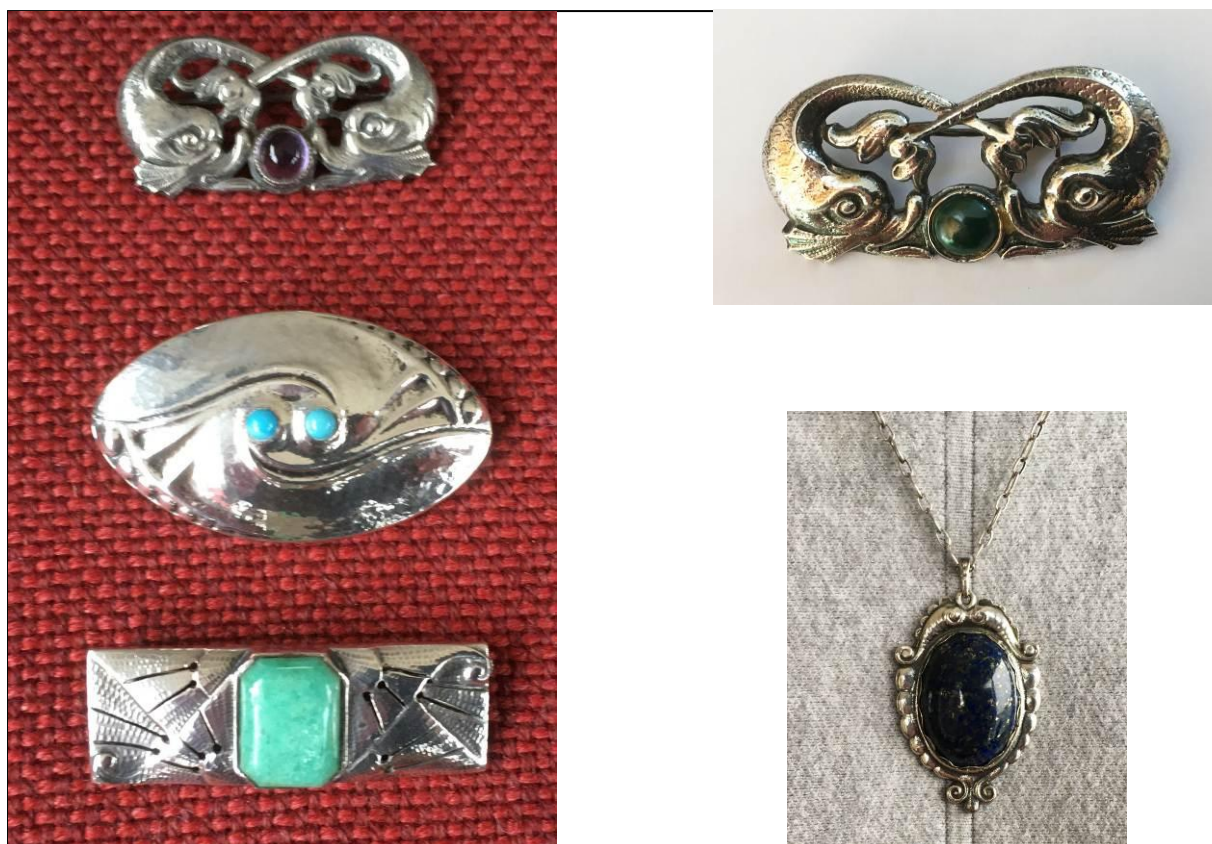
Spurwerk naar objecten via veilingen of anderszins wordt tegenwoordig zeer vergemakkelijkt door het gebruik van internet. Zo werd in 2021 op Catawiki zes zilveren viscouverts aangeboden van Hoogendijk (afb. 33). De uiteinden van de stelen zijn traditioneel vormgegeven in het Haags lofje motief.³²



Afb. 33 Zes zilveren viscouverts. Mt. FH in rechthoek, jrl. G voor 1916, 2de gehalte zilver, Minervakop letter M: kantoorteken Schoonhoven. Catawiki veiling, 2021.

³² Vriendelijke mededeling Rene Kappers, donderdag 1 jan. 2026.

Naast groot zilverwerk heeft Hoogendijk sieraden gemaakt. Ze zijn ongemerkt maar omdat ze altijd in het bezit van de familie (en vrienden) zijn gebleven kan veilig worden aangenomen dat ze van de hand van Hoogendijk zijn.



Afb. 34 (links) Drie sieraden met gekleurde stenen waaronder turkoois, ongemerkt. Particulier bezit.

Afb. 34a (rechts boven) Een tweede broche met vismotief, met donkergroene steen, ongemerkt. Particulier bezit.

Afb. 34b (rechts onder) Hanger met vismotief, ongemerkt. Particulier bezit.

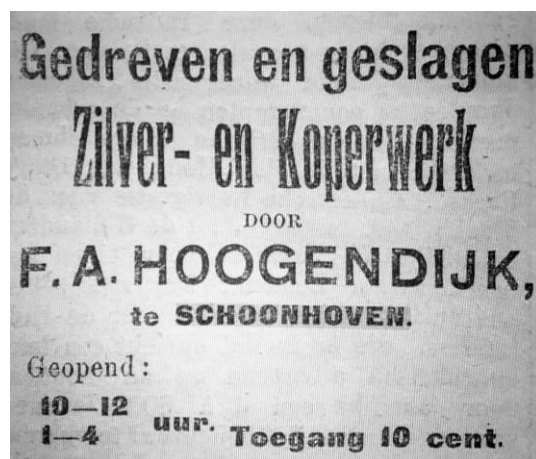
Werk op tentoonstellingen

Met afwisselend succes is het koper- en zilverwerk van Hoogendijk te zien geweest op meerdere tentoonstellingen, zoals in 1911 in het Museum in het Wijnhuis in Zutphen. In de krant verscheen het volgende :

‘een paar jaar geleden konden wij de aandacht vestigen op het kunstdrijverswerk van den heer F.A. Hoogendijk uit Schoonhoven, dat in het gebouw der Kunstnijverheidsschool te zien was. Die tentoonstelling trok toen niet sterk de aandacht; vandaar dat de heer Hoogendijk, nu hij met zijn fraaie gedreven en geslagen voorwerpen terugkomt, het Museum als uitstallingsplaats heeft gekozen. Daar staat nu een kleine verzameling keurig werk, meest klein goed, maar toch ook met enkele grotere stukken en met foto’s van grooter werk. Toch, dat klein goed is niet het minst bewerkt; integendeel het bergt in zich een vaak maandenlangen arbeid. Het prachtstuk van de expositie is wel het met zilver gedreven theeservies, dat, naar we vernamen in Steenwijk verkocht is’.³³

Ook koperen vaasjes, speldenbakjes, asbakjes, postzegeldoosjes en inktstellen behoorden daar tot het geëxposeerde.

³³ Delpher-kranten: *Zutphense Courant* 13 april 1911.



Afb. 35 Advertentie in de Zutphense Courant
 11 april 1911.

Een paar jaar eerder, van 27 april tot 20 mei 1907, vond er in de zaal van de Kunstmin in Dordrecht een tentoonstelling plaats, georganiseerd door de Vereeniging voor Vak en Kunst. Hierbij waren enkele gerenommeerde bedrijven aanwezig zoals de Dordtse Metaalwarenfabriek, de Dordtse Potterij, Onder de Sint Maarten en de Deventer Tapijtfabriek met ontwerpen van Colenbrander. De tentoonstelling toonde echter veel meer dan alleen kunstnijverheid; ook voor de bouwkunst, verlichting en verwarming, hygiëne, vervoer en sport, modeartikelen en werktuigen -om er maar een paar te noemen- waren plekken ingeruimd. Hoogendijk stond hier met 'een in tombak gedreven pendule met op de voorkant de opkomende zon met twee hazen, een paar vleermuizen en een nachtuil'. Dat moet er indrukwekkend uitgezien hebben. Bekroningen werden niet toegekend 'de vorming eener deskundige jury en het toekennen van prijzen levert zooveel en velerlei bezwaren en moeilijkheden op, dat het bestuur besloot slechts herinnerings-diploma's aan de inzenders uit te reiken' (afb. 36).³⁴



Afb. 36 Herinnerings-diploma tentoonstelling Kunstindustrie en Nijverheid, Dordrecht 1907.
 Collectie archief Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, objectnr. 25490.

³⁴ Delpher-kranten: *het Vaderland* 30 maart 1907.

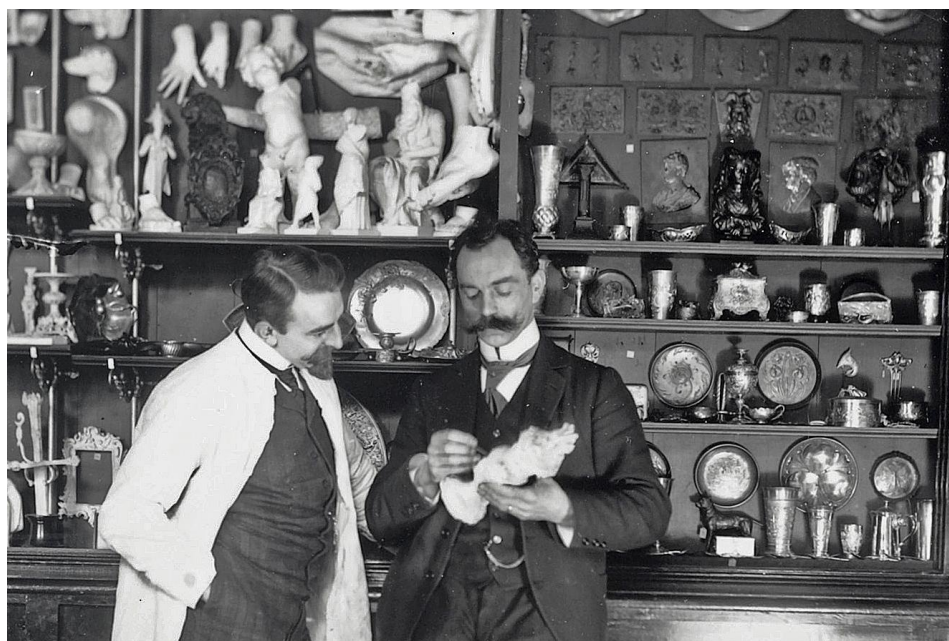
In de zalen van de Rotterdamsche Kring aan het Van Hogendorpplein vond in 1914 een tentoonstelling van Kunstnijverheid en Volkskunst plaats. In negentien groepen werd er allerlei werk van verschillend materiaal en van bewerking getoond. F.A. Hoogendijk stond er met gedreven zilver en koperwerk. Hij bevond zich in goed gezelschap: Chris Lanooy uit Gouda toonde er zijn pottenbakkerswerk, Albert August Plasschaert zijn gebrand glas, J. Gidding jr. kwam met beschilderd houtwerk, serviezen waren er te zien van Regout te Maastricht.³⁵

Tot slot

Het zilverwerk van Ferdinand Alexander Hoogendijk stond vanaf het moment dat hij stond ingeschreven als zilversmid, in 1905, tot aan zijn overlijden in 1935, in het teken van de stijl- en vormopvattingen van zijn leermeester Frans Zwollo sr. Al ontbrak bij Hoogendijk wel de beïnvloeding van de theosofische leer, die tot uitdrukking kwam in het werk van Zwollo. Om zijn gezin met vier opgroeiende zoons te kunnen onderhouden, naast zijn baan als leraar aan de Teekenschool, later de Vakschool, werkte Hoogendijk eveneens in opdracht, waarbij de vraag naar historiserende stijlen de voorkeur had. Veel ontwerptekeningen in de collectie van het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven en bij de nabestaanden getuigen hiervan.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit, in de eerste plaats naar de nabestaanden van F.A. Hoogendijk, Rob en Nelleke van den Berg-Hoogendijk, Jan K. en Anke Hoogendijk voor de ontvangst, het raadplegen van hun archieven, de gelegenheid tot het nemen van foto's, zo ook naar mevr. M.J. Diekema-Kwant, Gemke Jager voor haar advies en bemiddeling, Connie Polkerman voor het mogen inzien van het Stamboek van de Teekenschool, Heleen Gerver van Kunstbeheer Stadhuis Rotterdam voor de zoektocht naar een kaartencoupe uit 1924, Jeroen van Ruiten van Rondom 1920 en Patrick Dekker van Brevordia Antiek voor het ter beschikking stellen van foto's, dr. Johan R. ter Molen voor zijn instemming om gebruik te mogen maken van de afbeeldingen en bijhorende informatie uit zijn catalogus *Zilver*, en Rene Kappers voor de vormgeving en redactie van het artikel en het bewerken van de foto's.



Afb. 37 F.A. Hoogendijk en F. Tepe (adjunct-directeur, leraar) in bespreking bij de modellen op de Teekenschool, rechts metalen, links 'de gipsen', 1925.

³⁵ Delpher-kranten: Rotterdamsch Nieuwsblad, 23-04-1914

Bronnen

Publicaties

- J.R. ter Molen, *Zilver. Catalogus van de voorwerpen van edelmetaal in de collectie van het Museum Boijmans-van Beuningen* (Rotterdam 1994)
- M. van Baarsel, *Een eeuw Vakschool 1895-1995: Geschiedenis van de vakschool voor goud- en zilversmeden en horlogemakers in Schoonhoven* (Schoonhoven 1995)
- A. Krekel-Aalberse, *Nederlands zilver 1895-1935: Van art nouveau tot modernisme* (Amersfoort/Brugge 2011)
- T. Hooijkaas-Van Leeuwen e.a., *Kunst en Zilverambacht in de zilverstad, 1895-1940: Een verkenning van Schoonhovens groot-zilver. Jaarthemaboek Open Monumentendag* (Schoonhoven 2015)
- J.M. Eijkern-Balkenstein e.a., *Nederlands zilver: 1815-1960* ('s-Gravenhage 1960)

Tentoonstellingscatalogi

- J.R. ter Molen e.a., *Frans Zwollo Sr en zijn tijd* (Rotterdam 1982)
- P. Fransman, *Harm Ellens 1871 1939* (Assen/Schoonhoven 1992)
- A. Rens, *Johanna van Eijbergen 1865-1950* (Zwolle 2022)

Tijdschriften e.a.

- Ons Maandblad. Vakblad voor goud- en zilversmeden*, jaargangen 1891-1920 (juni)
- Goud en Zilver. Vakblad voor goud- en zilversmeden*, jaargangen 1920 (juli)-1935
- Delpher-kranten en tijdschriften: zoekterm 'Hoogendijk & Schoonhoven'

Verantwoording afbeeldingen

- Afb. 1, 5, 6, 21, 22: onbekend
- Afb. 2, 4, 8, 9, 12, 13, 14-17, 24, 24a, 25, 34, 34a-b, 35-36: de auteur
- Afb. 3a-d: Gouda, Waarborg Holland, *Verantwoordelijkheidstekens*, editie 2019
- Afb. 7: Brevordia Antiek
- Afb. 9a, 11, 18: Rondon 1920
- Afb. 10: afb. 7 in Ter Molen, *Frans Zwollo sr. en zijn tijd* (Rotterdam 1982)
- Afb. 16: Particulier bezit en collectie Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven
- Afb. 19, 33: fotografie en bewerking R. Kappers
- Afb. 20: A10 design/JAV Studios, p. 43 in Rens, *Johanna van Eijbergen 1865-1950*
- Afb. 23: R. Kappers, 2011, bewerking Roax Design Schoonhoven
- Afb. 24b; A.G. Weiler, nr. 207 in *Nederlands zilver 1815-1960* (Den Haag 1960)
- Afb. 26-32: Tom Haartsen in Ter Molen, *Zilver*, Rotterdam 1994
- Afb. 37: Cornelis Vreedenburgh jr., fotocollectie G. Waardenburg

Gebruikte afkortingen

ac.	Archief code
BS	Burgerlijke Stand
GAA	Gemeente Archief Amsterdam
HUA	Het Utrechts Archief
jrl.	jaarletter
mt.	meesterteken
SAMH	Streek Archief Midden Holland
z.j.	zonder jaar



Colofon 2026

De *Zilver Histograaf Schoonhoven* is een digitaal historisch periodiek over ‘de geschiedenis van de 1000 Meesters die het deden en doen, hun werk en hun stad.’ De publicaties zijn wetenschappelijk verantwoord: zorgvuldig, eigen werk, controleerbaar, betrouwbaar, onpartijdig en onafhankelijk. Afleveringen verschijnen regelmatig, in *open access*, via de gelijknamige website www.ZilverHistograaf.nl.

De Zilver Histograaf Schoonhoven verschijnt onder auspiciën van het *Schoonhovens Goud- en Zilversmidsgilde Sint Eloy*. Het verschijnt in *open access*, gratis toegankelijk voor iedereen, op het *worldwide web*. De website biedt de afleveringen aan. Er is tevens een ‘Zilver Schatkamer’ of *repository* waarin elders reeds verschenen publicaties over de geschiedenis van Schoonhoven als Zilverstad bijeen gebracht zijn.

Abonneren is gratis. Opgeven, wijzigingen en afzeggen kan/moet men zelf doen op de website van de Zilver Histograaf Schoonhoven, www.zilverhistograaf.nl

Abonnees worden per email geïnformeerd over het verschijnen van nieuwe afleveringen. De Zilver Histograaf Schoonhoven wordt, desgewenst, gratis digitaal aangeboden aan de leden van geïnteresseerde historische verenigingen, geïnteresseerde ‘vrienden van’ de diverse Nederlandse musea met een edelmetaalcollectie.

Publicaties: Aangeboden artikelen worden *peer reviewed* door de (gast-) redacteurs. Het auteursrecht blijft berusten bij de auteurs.

Artikelen en/of **kopij** kunnen worden aangeboden bij het secretariaat van de redactie: redactie@zilverhistograaf.nl. Alle bijbehorende afbeeldingen die niet gemaakt zijn door de auteur, dienen vrij van rechten aangeboden te worden. De Zilver Histograaf Schoonhoven, i.c. de Stichting HEK, aanvaardt in deze geen enkele aansprakelijkheid.

Richtlijnen voor auteurs: www.ZilverHistograaf.nl/richtlijnauteurs.

Redactie

Rene Kappers, hoofdredacteur
Loek van der Kolk, redactiesecretaris
Gemke Jager, redactielid
Cristel Stolk, redactielid
Ferry Mol, redactielid
Rob Glastra, fotograaf, erelid
Max de Ruijter, webmaster

rene.kappers@live.nl
redactie@zilverhistograaf.nl
info@gemkejager.nl
c.stolk@samh.nl
ferrymol4@gmail.com
info@glastrafoto.nl
max@roaxdesign.com

Vormgeving: Roax Design, Schoonhoven

Covers: Ton van Velsen, Bussum

ISSN: 2772-4867

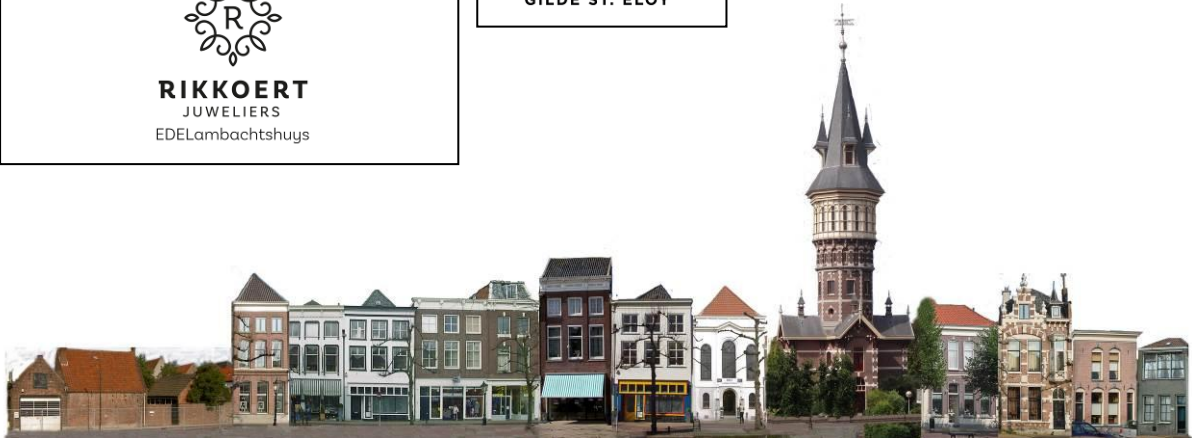
De Stichting HEK, Historische Encyclopedie Krimpenerwaard, is de rechtspersoon die de uitgever is van de *Zilver Histograaf Schoonhoven*. KvK nr. 41174421.
IBAN NL45 INGB 000343441.

Bestuur Stichting HEK

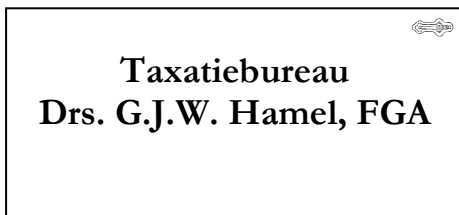
Han Goutier, voorzitter
Gemke Jager, secretaris
Henk van Zandwijk, penningmeester
Rene Kappers, lid

info@nederlandje.nl
info@gemkejager.nl
henkvanzandwijk1949@gmail.com
rene.kappers@live.nl

Dank aan onze sponsors van 2026
 'Zilverstad: dat onderscheidt ons van de rest'



Panorama van de Zilverstad *



*Panorama van de Zilverstad, adressen v.l.n.r. Havenstraat 49, 47a, Haven 69, Haven 64, 66, 68, 70, 54, 66, 13, Bij de Watertoren, Haven 7, 61, Nes 22, Scheepmakershaven 30. Werkplaats/huis van: Zilverfabriek A. Mesker & Zn, Zilverfabriek P. van Oostrom & Zn, Pieter van Sonsbeek, Artis Causa (Huub Rogier, Gabri Schumacher)/Jan Ariensz, Willem Littel Wmz, Gillis Grevink, Jacob Kooiman AGz/Andries Graves Kooiman, Adrianus Kuijlenburg Jz, Rikkoert Edelambachtshuys, Paul de Vries/Wouter van Balen/Titiaan de Geer, Juwelier Rikkoert, Jacob G.J. Niekerk, F. Edeling, H.C. Daudt. Foto's en Collage RKa.